

Förord

Biblioteken har sedan länge haft olika typer av samarbete med barnhälsovården – ofta i form av att föräldragrupper besöker biblioteket och får inspiration till läsning, och information kring hur viktig läsning och kommunikation är för barnets språkutveckling. Samtidigt finns det lite forskning kring dessa föräldragruppträffar.

Länsbibliotek Uppsala ville undersöka dels hur träffarna i praktiken går till och vad som händer under dem, dels pröva om den kvalitetsmodell som Kungliga biblioteket introducerat för bibliotek kunde användas för föräldragruppträffarna. För de här två undersökningarna engagerade vi Åse Hedemark, lektor i biblioteks- och informationsvetenskap vid Institutionen för ABM, Uppsala universitet och Annika Nagorsen Kastlander, projektanställd konsulent vid Länsbibliotek Uppsala.

Resultatet av undersökningarna ser vi som ett led i att leva upp till länsbibliotekets uppdrag enligt bibliotekslagen – att verka för samarbete, verksamhetsutveckling och kvalitet.

Uppsala, april 2017

Lisa Ångman

Länsbibliotekarie

Länsbibliotek Uppsala

Anneli Lidström

Bibliotekskonsulent

Länsbibliotek Uppsala

Länsbibliotek Uppsala, 751 85 Uppsala
lansbiblioteket@region uppsala.se
www.region uppsala.se/lb

Layout och original: Byrå4, Uppsala 2017
Tryck: Sandvikens tryckeri, Sollentuna 2017
ISBN 978-91-979032-6-4

Innehåll

Förord	1
“Läs med barnet – inte för det”	
En observationsstudie av föräldragruppträffar på bibliotek i Uppsala län	5
Inledning och bakgrund	6
Tillvägagångssätt	7
Tidigare forskning	9
Centrala begrepp och analytiska utgångspunkter	10
Litteracitetshändelser	12
Litteracitetspraktiker	34
Litteraturlista	41
Samtal om kvalitetsmodellen	
– exemplet föräldragruppträffar	43
Kvalitet i bibliotekets tjänster	44
Vad är en föräldragruppträff?	44
Syfte och metod	45
En bild, tre frågor, elva parametrar	45
Efterarbete	46
Resultat och diskussion	47
På tal om parametrar	48
Pålitlighet	49
Lyhördhet	50
Kompetens	51
Tillgänglighet	52
Tillmötesgående	53
Kommunikation	54
Trovärdighet	56
Trygghet	57
Rättelse	58
Påtagliga faktorer	59
Förståelse/kunskap om kunden	60

Att skapa en checklista	62
Checklista föräldragruppsträff – ett förslag	63
Avslutande reflexioner	64
Litteraturlista	67
Bilaga	
Kvalitetsmodellen	68

”Läs med barnet – inte för det”

En observationsstudie av föräldragruppsträffar
på bibliotek i Uppsala län

Åse Hedemark

Länsbibliotek Uppsala

Inledning och bakgrund

På bibliotek i såväl Sverige som på andra ställen i världen finns en lång tradition av enskilda projekt och/eller mer permanenta verksamheter som syftar till att stödja små barns språk- och litteracitetsutveckling (se Rydsjö 2012). I USA har American Library Association sedan början av 2000-talet drivit projektet *Every Child Ready to Read* som bland annat innebär att folkbiblioteken jobbar med att stimulera barns språk- och litteracitetsutveckling genom att involvera barnens föräldrar (<http://www.everychildreadytoread.org/>). I Australien har det sedan början av 2000-talet pågått ett projekt kallat *Better Beginnings* där biblioteken bedrivit en verksamhet med fokus på språkutveckling som riktar sig till små barn och deras familjer (<http://www.better-beginnings.com.au/>). I Sverige har exempelvis Regionbibliotek Halland i flera olika projekt samarbetat med barnhälsovården för att stödja små barns litteracitetsutveckling. Denna utveckling är förstås en angelägenhet inte bara för bibliotekarier, utan även för andra professioner som logoped, sjuksköterskor och pedagoger vilket också föranleder att dessa grupper ofta samverkar kring denna fråga, något som också sker i många kommuner i Sverige idag (se Rydsjö 2012, s. 21).

I Uppsala län har ett samverkansprojekt med Barnhälsovården, Länsbibliotek Uppsala, bibliotek och öppna förskolor/familjecentraler ägt rum. Det kallades för Språknätet och pågick mellan år 2010-2012 men har sedan permanentats. Syftet med Språknätet är att främja små barns språkutveckling i Uppsala län. Deltagande kommuner fram till 2012 var Enköping, Uppsala och Östhammar, men 2013 kom Språknätet att omfatta alla kommuner i Uppsala län. 2015 beslutade länsbiblioteket att verksamheten skulle studeras närmare. Kontakt togs med Åse Hedemark, lektor i biblioteks- och informationsvetenskap vid Institutionen för ABM, Uppsala universitet och det beslutades att två studier skulle göras, en förstudie bestående av fokusgruppsintervjuer med bibliotekarier och bibliotekschefer och en observationsstudie av själva föräldragrupps-träffarna på biblioteket.

Kunskaperna från förstudien låg sedan till grund för observationsstudien av föräldragruppernas verksamhet på biblioteken som i huvudsak kommer att diskuteras i denna rapport. Resultaten från förstudien har dock använts i den mån de är relevanta för de resultat som observationsstudien ger vid handen. Det primära syftet med observationsstudien är således att med kunskaperna från förstudien fördjupa förståelsen för vad som händer under föräldragrupps-träffarna och hur biblioteken jobbar med små barns språk- och litteracitetsutveckling. Trots att det finns en tradition av att arbeta för yngre

barns språkutveckling på biblioteken och trots att det finns relativt mycket instruktioner, åtminstone internationellt, om hur man på bästa sätt genomför projekt och olika litteracitetsprogram (se till exempel ALAs hemsida och länkarna till *Every child ready to read* och *Better beginnings*) finns det en uppenbar brist på empirisk forskning som studerat vad som egentligen händer under dessa tillfällen (McKechnie 2006). Syftet med studien är således att skapa kunskap om den verksamhet som biblioteken i samverkan med barnhälsovården och öppna förskolor bedriver. Centrala frågor i studien är; Vilket innehåll fyller biblioteken dessa föräldragruppträffar med? Vilka typer av medier presenteras och hur görs det? Hur interagerar barn och vuxna? Vilka litteracitetspraktiker kommer till uttryck? Detta är frågor som har leddat denna studie och det är också frågor som kommer att diskuteras i denna del av boken.

Tillvägagångssätt

Förstudie

Förstudien består av två fokusgruppsintervjuer – en med bibliotekarier som samverkat med barnhälsovården och/eller öppna förskolor i Språknätet, framförallt genom att de tagit emot och lett tillfällen på biblioteket där så kallade föräldragrupper kommit med sina bebisar till bibliotek i länet, och en fokusgruppsintervju med biblioteks-/kulturchefer som haft ansvar för några av de bibliotek där detta samarbete har genomförts. Syftet med förstudien var att ta reda på mer om hur deltagarna ser på målen med föräldragruppträffarna – i vilket syfte genomförs de? Ambitionen var också att ta reda på mer om aktiviteterna under föräldragrupper (vad gör man?) och förutsättningarna för genomförandet. Slutligen var syftet med förstudien även att undersöka deltagarnas syn på samverkan i Språknätet och deras tankar kring professionell kompetens. Den första fokusgruppsintervjun genomfördes med sju bibliotekarier den 12 oktober 2015 och den andra fokusgruppsintervjun ägde rum den 27 november 2015 och då deltog fem chefer. Samtalsledare under båda tillfällen var Åse Hedemark och passiv deltagare under första fokusgruppsintervjun var Malin Ögland. Under den andra fokusgruppsintervjun bestod de passiva deltagarna av Ulrika Danielsson och Anneli Lidström. Samtalen spelades in samt transkriberades. Alla deltagare är anonyma.

Observationsstudie

Observationerna av föräldragruppträffar genomfördes av mig, Åse Hedemark, under våren 2016 (sex observationstillfällen) och hösten 2016 (ett observa-

tionstillfälle). Varje tillfälle tog i allmänhet cirka en timme i anspråk. Fyra observationstillfällen ägde rum på huvudbiblioteket i en större stad – Engelsfors; två stycken ägde rum på huvudbiblioteket i en annan större stad – Glimmerdagg och ett tillfälle ägde rum på biblioteket i en mindre ort – Vindsele. Ortsnamnen är fiktiva och hämtade från Wikipedia*. Alla tillfällen leddes av en bibliotekarie och vid ett tillfälle (Glimmerdagg, observation 1) var även BHV-sjuksköterskan med. Barnen som i allmänhet var mellan tre månader upp till åtta–nio månader ledsagades alltid av minst en vårdnadshavare. Vid ett tillfälle på Engelsfors bibliotek förekom att två vårdnadshavare deltog (mamma och pappa). I Vindsele deltog också ett antal äldre syskon. Vid alla andra övriga tillfällen var det en vårdnadshavare som följde med barnet. En figur här nedan tydliggör plats, tidsomfattning, antal deltagare, ålder samt vilken personal som deltagit. Vh står för vårdnadshavare och b står för bebisar. Barnens ålder är i många fall en uppskattning. Jag har vid de flesta tillfällen dock överhört samtal mellan vårdnadshavare som har ”avslöjat” ålder på några av barnen och vid några tillfällen (Glitterdagg 1 och 2 samt Engelsfors 1 och 2) har bibliotekarien frågat efter barnens ålder.

PLATS	TID	ANTAL	ÅLDER PÅ BARNEN	PERSONAL
Vindsele	Ca 1 timme	10 vh, 10 b, 3 äldre syskon	Ca sex–åtta månader	En bibliotekarie
Engelsfors (1)	Ca 1 timme	5 vh, 5 b	Ca sex månader	En bibliotekarie (1), en praoelev
Engelsfors (2)	Ca 1 timme	10 vh, 10 b	Ca sex månader	En bibliotekarie (1)
Engelsfors (3)	Ca 1 timme	16 vh, 15 b	Ca tre–sex månader	En bibliotekarie (2)
Engelsfors (4)	Ca 1 timme	7 vh, 7 b	Ca sex månader	En bibliotekarie (2)
Glimmerdagg (1)	Ca 1 timme	10 vh, 10 b	Ca två–sju månader	En bibliotekarie (1), en BHV-sjuksköterska
Glimmerdagg (2)	Ca 1 timme	4 vh, 4 b	Ca sex–åtta månader	En bibliotekarie (2)

Figur 1. Sammanställning av plats, tidsomfattning, antal deltagare, ålder samt vilken personal som deltagit under de observerade föräldragruppträffarna.

* https://sv.wikipedia.org/wiki/Kategori:Fiktiva_orter_i_Sverige

Observationerna skedde genom att jag satt med under tillfället och antecknade vad som hände. Inga bilder eller videofilmer togs under tiden. I början av varje tillfälle presenterade jag mig, berättade kortfattat vad jag var intresserad av att undersöka och frågade sedan vårdnadshavarna om det var okej att jag var med. Vid samtliga tillfällen svarade dessa att det var det. Vid alla föräldragruppsträffar utom i Vindsele avslutades träffen med att bibliotekarien visade runt vårdnadshavarna i biblioteket. Eftersom en bibliotekarie menade att det oftast var i samband med den rundturen som föräldrarna tog initiativ till enskilda samtal med henne beslutade jag mig i samtliga fall för att avvika när denna rundtur inleddes. Detta för att inte störa eventuella enskilda privata samtal som föräldrar inleder med bibliotekarien. Alla som har deltagit i eller sett en föräldragruppsträff förstår troligen väl hur problematiskt det kan vara att observera ett sådant tillfälle. Med en bibliotekarie, ibland även en BHV-sjuksköterska, mellan fem och sexton ”par” av vårdnadshavare och barn, samt vid något tillfälle även äldre syskon är det ett mycket stort antal deltagare att observera. Vid några tillfällen, exempelvis i Vindsele, var barnen tämligen rörliga och kröp runt och klättrade i rummet. Vid tillfället i Vindsele var ett barn framme hos mig vilket gjorde att det periodvis var svårt att fokusera på vad som för övrigt hände under träffen. Vid andra tillfällen blev ljudnivån påtagligt hög vilket medförde att jag hade svårt att höra vad deltagarna sa. Jag har utifrån förutsättningarna gjort mitt bästa för att notera de interaktioner och händelser som ägde rum under träffarna men det har varit omöjligt att observera allt som inträffade.

Bokkapitlet fortsätter med en orientering kring den tidigare forskning kring yngre barn och bibliotek som finns och som på olika sätt använts i studien.

Tidigare forskning

Denna studie kan delvis sägas vara relaterad till ett forskningsfält som kallas för *early childhood literacy* (emergent literacy) eller översatt till svenska *litteracitet i de tidiga åren*. En central referens för detta forskningsfält är boken *Handbook in Early childhood literacy* av Hall, Larson & Marsh (2003). Sedan den senare delen av 1900-talet har forskningsområdet gradvis växt fram och forskarna har bland annat kunnat konstatera att även mycket små barn/spädbarn är kommunikativa och har förmåga att interagera med sin omgivning på olika sätt. Bland den första synbara handlingen är förmågan att kunna följa riktningen på någons blick eller när någon pekar. Forskare menar att denna förmåga också visar att små barn kan fokusera och dela uppmärksamhet (Bruner 1983). Detta är

också en aspekt som varit relevant under observationerna och jag kommer därför att återkomma till detta lite senare i kapitlet. Vad man framförallt kritiserar inom forskningsfältet litteracitet i de tidiga åren är den tidigare föreställningen om att barn uppnår ett slags kognitiv läsmognadsålder (ofta sammanfallande med skolstart). Istället menar företrädare för forskningsfältet att barn redan från det att de föds agerar i en läs- och skriftspråklig värld som de successivt och på olika sätt erövrar och agerar i.

Trots att forskningen kring yngre barns litteraciteter har växt är det dock i relativt liten omfattning som forskningen haft fokus på de allra yngsta. En intressant studie som inspirerat mitt analytiska tillvägagångssätt i denna studie är Elizabeth Björklunds avhandling *Att erövrta litteracitet. Små barns kommunikativa möten med berättande, bilder, text och tecken i förskolan* från 2008. När det gäller biblioteks- och informationsvetenskaplig forskning finns ett antal mindre studier på barnverksamheter på bibliotek för små barn. De kanadensiska forskarna Pamela McKenzie och Roz Stooke har i ett antal artiklar (2006, 2009) beskrivit resultaten av en observationsstudie av så kallade ”biblioteksprogram” (library programs) för mycket små barn och deras familjer som flera kanadensiska folkbibliotek driver. I Sverige har det gjorts flera rapporter av samverkansprojekt som liknar Språknätet som exempelvis Kerstin Rydsjös (2012) rapport *Dags att höja ribban!?*. Även Catarina Schmidt har skrivit en rapport där hon kartlägger läsfrämjande insatser hos folkbiblioteken i sex län (2015). Barbro Johansson och Frances Hultgren har bedrivit ett forskningsprojekt där de bland annat observerat verksamheter för barn på Borås bibliotek. De problematiserar i detta projekt hur delaktighet realiseras i konkreta praktiker (2015). I nästa kapitel kommer jag att berätta mer om de centrala begrepp och analytiska utgångspunkter som ligger till grund för studien. Efter detta kommer jag att redovisa och problematisera de resultat som observationsstudien visar.

Centrala begrepp och analytiska utgångspunkter

Denna analys kommer att ta sin utgångspunkt i två begrepp – *literacy events* och *literacy practices* – hämtade från litteracitetsforskning (se Street 2000, 2003, Barton 2007). I både min översättning och användning av dessa har jag dock huvudsakligen utgått från den definition som Björklund använder i sin avhandling som nämndes tidigare (2008). Hon har översatt dem till *litteracitetshändelser* och *litteracitetspraktiker*, där det förstnämnda syftar på att fånga de litteraciteter som kommer till uttryck i vardagen, i sociala och konkreta händelser där muntligt berättande, skriven text eller bild i någon form finns med. En analyskategori i

denna studie är således litteracitetshändelser som är ett begrepp som syftar till att fånga de konkreta observerbara aktiviteterna som äger rum under föräldragrupps-träffarna. Vad barn och föräldrar gör när de kommer till biblioteket på dessa träffar kan beskrivas som en serie av olika typer av mer eller mindre överlappande aktiviteter. Det som är kännetecknande för litteracitetshändelser är att de går att observera (av mig som forskare), består av deltagare (barn, vårdnadshavare, bibliotekarie), utspelas i ett särskilt sammanhang (bibliotek) och att redskap – såväl muntliga som fysiska (böcker, rim, sång) – i kombination med någon typ av interaktion oftast ingår. Min analys kommer att visa vad dessa litteracitetshändelser består av under föräldragrupps-träffarna, men de kan exempelvis utgöras av att bibliotekarien läser för barnen eller att de informerar föräldrarna om bibliotekets verksamhet. Båda dessa händelser kan observeras och utspelas i en specifik kontext där olika typer av redskap används i interaktion med olika aktörer.

Litteracitetspraktiker är ett övergripande begrepp där litteracitetshändelser ingår, men det förstnämnda begreppet kännetecknar mindre synbara aspekter såsom föreställningar, traditioner och normer som finns närvarande och påverkar det som händer under föräldragrupps-träffarna. Det kan exempelvis handla om bredare sociala, kulturella och historiska praktiker som bibliotekskapat kring läsande och skrivande. Biblioteket har som institution utvecklat vissa etablerade sätt att arbeta på kring läsförmedling och barn som styr hur till exempel en föräldragrupps-träff planeras av en bibliotekarie. På samma sätt har besökare vissa föreställningar om bibliotek (se exempelvis Hedemark 2009, Borrmann & Hedemark 2015) som påverkar hur de agerar på biblioteket och på föräldragrupps-träffarna där. Dessa mindre konkreta aspekter av föräldragrupps-träffarna blir synliga när litteracitetshändelserna tolkas och förstås ur ett bredare sociokulturellt perspektiv med hjälp av tidigare forskning. Fokus i tolkningsprocessen har då legat på att försöka förstå litteracitetshändelserna – vad betyder det att en litteracitetshändelse utgörs av att bibliotekarien läser för barnen eller att de informerar föräldrarna om bibliotekets verksamhet? Varför utspelas just dessa händelser och hur kan man uppfatta dem i relation till bibliotekariens kompetens, bibliotekens uppdrag och läsförmedlingstraditioner samt annan forskning om barn och litteraciteter? Det är sådana frågor som begreppet litteracitetspraktiker syftar till att belysa.

Sammanfattningsvis kan man säga att om litteracitetshändelser består av konkreta deltagare, redskap och interaktioner inbegriper litteracitetspraktiken samma delar men även mindre synliga aspekter av dessa som exempelvis föreställningar, traditioner och normer som inte kommer till konkret uttryck, men som samtidigt påverkar det som händer under föräldragrupps-träffarna.

Med utgångspunkt från Björklunds studie har min analys orienterats av följande frågor:

- I vilka sammanhang utspelar sig föräldragruppträffarna?
- Vem/vilka deltar och vilka handlar?
Hur ser handlingen ut? Vad kommuniceras?
- Vilka medier används?
- Hur beskrivs den ideala läsinteraktionen?
- Vad karakteriserar de litteracitetspraktiker som kommer till uttryck under föräldragruppträffarna?

Litteracitetshändelser

Kontext och inledning

Rummen där föräldragruppträffarna hålls utgörs, med undantag från Vindsele bibliotek, av mindre rum som det går att stänga om och som ligger i anslutning till barnavdelningen. I Vindsele som är ett mindre filialbibliotek äger träffen rum på barnavdelningen i biblioteket som då är stängt för övriga besökare. Rummet där träffarna hålls i Glimmerdags bibliotek är ett relativt litet rum som kan nyttjas av andra användare när det inte är bokat. På golvet finns röda och svarta mattor som täcks av ett täcke med färgglatt motiv. Det sistnämnda är det tänkt att bebisarna ska vara på (Glitterdagg, observation 1). I Engelsfors sker träffarna i samma rum vid samtliga tillfällen. Det är ett relativt stort rum med en rund blå matta i mitten, där det också står en så kallad ”baby-pool” där bebisarna kan sitta. Det finns också bebisleksaker utlagda där. Vid föräldragruppträffarna sitter bibliotekarien framför vårdnadshavarna som placerat sig antingen samlade eller i ring med barnen, antingen i knäet, liggande på filt/matta eller sittande i babypoolen. Beroende på barnens ålder är de mer eller mindre mobila, i Vindsele är barnen mycket aktiva och kryper och klättrar runt på möbler och mattor. Vid träffen i Glitterdagg ligger flera barn och sover och/eller är alldeles för små för att kunna röra sig särskilt mycket själva. Vid de flesta tillfällen sitter bibliotekarien relativt still under träffen men vid två tillfällen på Engelsfors bibliotek (observation 1 och 2) samt på Glimmerdags bibliotek (observation 2) är bibliotekarien ”nere” på golvet och kommunicerar direkt med barnen, dels inledningsvis då hon hälsar på barn och förälder, men även under träffen ”kryper” hon nära barnen, exempelvis då hon läser för dem.

Vårdnadshavarna förefaller att i viss utsträckning känna varandra då de tillhör samma föräldragrupp. De pratar med varandra när de anländer, tittar på varandras bebisar och i många fall talar de om sina bebisars utveckling. Denna

sociala aspekt av föräldragruppträffarna spelar sannolikt en betydande roll och kan troligen i många fall utgöra en stark motivation till varför föräldrarna deltar i dessa. Bibliotekarien uppmuntrar inte uttryckligen till privata konversationer mellan föräldrar under själva träffen men säger explicit vid föräldragruppträffarna i Engelsfors och Glitterdagg (observation 1) att de gärna får sitta kvar och umgås och/eller mata sina barn i rummet efter träffen. Frances Hultgren och Barbro Johansson skriver i sin studie av barnens kulturrum på Borås bibliotek att de identifierat två olika sätt på vilka delaktighet kommer till uttryck bland de vuxna som deltar med sina barn i verksamheter på bibliotek. Det första sättet kan beskrivas som att de vuxna deltar främst för sin egen skull och det andra handlar mer om att delta för barnens skull. Att delta för sin egen skull kan exempelvis innebära att den vuxna uppfattar det som socialt givande att vara med på en aktivitet (Hultgren & Johansson 2015). Att få möjlighet att tala med andra föräldrar som tillhör samma föräldragrupp innan själva träffen startat, vilket är en händelse jag har observerat vid samtliga tillfällen, kan således utgöra en form av vänskapsdriven delaktighet, nämligen att vårdnadshavare deltar för att utbyta tankar, erfarenheter och idéer med andra föräldrar som har barn i samma ålder. Även i fokusgruppsintervjun med bibliotekarierna uttrycker de att det bland föräldrar förefaller finnas ett behov av att umgås och diskutera sina barn. Informant 6 säger:

(...) För man känner att dom (dvs. föräldrarna, min anmärkning) har sådant behov av att sitta ner och prata och har inte barnen träffats på några veckor, så vill dom diskutera barnens utveckling också. Nog för att vi har fokuserat på språket, men dom vill liksom kolla andra delar. (informant 6).

Det sistnämnda ger vid handen att föräldrarna inte huvudsakligen diskuterar barns språkutveckling utan att det finns andra aspekter av barnens utveckling de har behov att tala om. En viktig del av föräldragruppträffarna – åtminstone för föräldrarna – förefaller således att utspelas före och/eller efter dessa då de vuxna får tillfälle att prata med varandra om andra aspekter av sina barns utveckling än den språkliga.

Upplägget på föräldragruppträffarna på alla bibliotek som deltagit i observationsstudien påminner om varandra och är relativt lika på de olika biblioteken. I Glimmerdagg säger bibliotekarien att hon och en kollega som också håller i träffarna har planerat dessa tillsammans så att upplägget blir likartat oavsett vem som håller i tillfället. Det verkar således finnas en medveten tanke från bibliotekariernas sida att förmedla samma information på föräldragruppträffarna oberoende vilken bibliotekarie som leder träffarna.

Träffarna på de olika biblioteken ger intryck av att rymma en rad litteracitetshändelser som har lite olika syften och också olika mottagare. Träffarna inleds med att bibliotekarien hälsar alla välkomna. Såsom tidigare nämnts vinnlade sig bibliotekarien på Engelsfors (observation 1 och 2) särskilt om att hälsa på alla barn och dess vårdnadshavare individuellt. Hon lade sig på golvet och vände sig till varje barn och hälsade på det först och sedan på barnets förälder. Från mina observationsanteckningar:

Föräldrar och barn börjar anlända. Nio mammor med bebisar sätter sig på den blå mattan, ett barn sätts i baby poolen. Bibliotekarien lägger sig med på mattan och hälsar på alla barn och föräldrar. Hon verkar känna igen vissa som varit på babyrytmik tidigare. Bibliotekarien vänder sig först till barnet, hälsar på det och frågar sedan "och mamma heter?" (Engelsfors, observation 2).

I Glimmerdagg (observation 1 och 2) sker en presentationsrunda där alla föräldrar får presentera sig och sina barn och också uppge ålder på barnet. Efter att ha hälsat välkomna berättar bibliotekarien om upplägget för tillfället. Någon uttrycker sig relativt kort och kärnfullt som i Vindsele där bibliotekarien förklarar att: "jag ska berätta om barns språk och vad biblioteket kan göra för er och era barn" (Vindsele, observation 1) och andra bibliotekarier går mer detaljerat igenom upplägget för träffen som i Engelsfors (observation 4).

Att förändra föreställningar om små barn och om bibliotek

En litteracitetshändelse som förekommer under samtliga träffar men i varierande omfattning är att bibliotekarien berättar hur kommunikativa små barn är och att de redan när de ligger i magen uppfattar ljud. På Glimmerdagg förklarar bibliotekarien att "alla barn föds med en vilja att kommunicera (...) Barn är olika men man kan alltid uppmuntra barnen att prata. Prata mycket med barnen." (observation 1). Och i Engelsfors säger bibliotekarien:

Barn uppfattar ljud från sex månader i magen, de hör era röster och sen kommer de ut kan de koppla ljudet till ansiktet och då börjar de att kommunicera med hela kroppen och ansiktet. Ni pratar mammiska och pappiska med era barn. Fortsätt att kommunicera med era barn. Ni pratar ju också som vanligt med era barn och det ska ni ju också göra. Ljud är det första de uppfattar, ljud, musik och rytm kan man börja med. Det finns med oss redan från stenåldern (observation 2).

Här uppfattar jag att syftet med litteracitetshändelsen är att tydliggöra för föräldrarna att trots att deras barn är så små är det ändå motiverat att tala om deras språkutveckling. En del av syftet med denna händelse är, menar jag, att sätta fokus på barnens förmåga att kommunicera och att uppmärksamma föräldrar på att barn inte är passiva objekt, utan aktiva och kommunikativa varelser. I en mening skulle man kunna uppfatta händelsen som ett försök att från bibliotekariens sida förändra eller påverka föräldrars föreställningar om mycket små barns förmågor. Kanske skulle man kunna säga att bibliotekarien försöker lyfta barnets perspektiv? Detta kommer till uttryck tydligare i följande uttalande av bibliotekarien också hämtat från Engelsfors, observation 2:

Kommentera det ni ser och gör, barn är smartare än man kan tro. Använd orden. Barn från åtta månader och det har man forskat på, om man upprepar ord så reagerar de på det. När de sedan börjar prata bubblar det ut ord (Engelsfors, observation 2).

Genom formuleringen ”barn är smartare än man kan tro” betonas att det är lätt att (vuxna) underskattar små barns förmågor, men att barn är betydligt mer kommunikativt kapabla än vad vuxna inser. I Glimmerdagg understryker bibliotekarien att barnen vill kommunicera, att de är utåtriktade med ett intresse för att interagera:

Barnen är kommunikativa och vill kommunicera med er. De kan känna igen det som finns i boken och förstå att det finns också i vardagen. De suger åt sig språkmelodi, de vill kommunicera, de vill samspela (observation 2).

Ytterligare föreställningar som jag upplever att bibliotekarien söker förändra under träffarna är vårdnadshavarnas syn på biblioteket. En händelse som nämligen också förekommer under föräldraträffarna är att bibliotekarierna berättar om biblioteket och vad föräldrar och barn kan använda det till. De understryker även att föräldrar inte behöver vara oroliga om barnen biter på böcker. I Engelsfors (observation 4) säger bibliotekarien ” (...) Det gör inget om barnen biter i böckerna. Det vet vi om på bibblan och när de blir för slitna så köper vi in nya”. Och i Glimmerdagg säger bibliotekarien: ”Det spelar ingen roll om barn låter i biblioteket eller om de äter på böcker, ni är välkomna” (observation 1). Och under observation 2 i Glimmerdagg sägs; ”(...) kan låna på biblioteket och det gör inget att det blir slitage. Vi kasserar och köper in nytt.

Det är först när barnen är större som man får ersätta trasiga böcker”. Även i fokusgruppsintervjun med bibliotekarierna lyfter informanterna fram att de brukar tydliggöra för föräldrarna att det är okej om barnen använder böckerna på olika sätt. Informant 4 säger:

Sedan brukar jag berätta om biblioteket lite vad som finns, att dom inte ska vara rädda för att låna böcker. En del är ju lite rädda att det ska förstöras, att dom ska bita på dom. Så dom ska användas, dom ska inte... dom får liksom slita...(informant 4).

Även förstudien visade att bibliotekarier uppfattar föräldragruppsträffen som ett slags ögonöppnare för vårdnadshavarna då de upptäcker biblioteket som plats. Detta är också ett viktigt syfte med föräldragruppsträffarna, menar bibliotekarierna. Henrik Jochumsen och Casper Hvenegaard Rasmussen beskriver i sin studie *Gør biblioteket en forskel* hur användning av bibliotek hör ihop med vissa livsfaser. Under perioder i livet används biblioteket inte särskilt mycket medan när man exempelvis är barn själv eller blir förälder, ökar biblioteksanvändningen (2000). Det är under intervjun tydligt att bibliotekarierna uppfattar att barnens vårdnadshavare i vissa fall tappat kontakten med biblioteket och att föräldragruppsträffarna bidrar till att de upptäcker biblioteket igen med förhoppning om att de kan återknyta kontakten. I Engelsfors läggs särskilt stor vikt vid att lyfta fram att biblioteket finns till för användarnas skull. Under observation 3 sägs att:

Ni har ett bibliotekskort som ni kan använda på alla bibliotek. Ni kan låna kors och tvärs mellan bibliotek. Ni kan gå in på ett litet bibliotek och säga att jag skulle vilja ha detta. Då beställer vi från andra bibliotek eller köper in. Det är era bibliotek och om ni tycker att något saknas så säg till.

Och även under observation 4 säger bibliotekarien ”vi är här på uppdrag av er” (Engelsfors, observation 4). Syftet med att presentera biblioteket och dess verksamhet kan således uppfattas som ett sätt att förändra föräldrarnas föreställningar om biblioteket men handlar också förstås om att göra reklam för biblioteket som en fysisk plats och ge information om de aktiviteter man bedriver för barn. Här är ett exempel från observation 4 på Engelsfors bibliotek:

Gratis gäller på bibliotek och man kan låna hur mycket man vill. Inga förseningsavgifter för barn. Barnverksamhet är alltid gratis. Vi har babyrytmik från och med september. Där kan man tillsammans med sitt barn hålla på med rytm och gung. Biljett måste bokas eftersom det kom 90 bebisar första gången. Det finns program på hemsidan. För äldre barn har vi barnteater, minibioklubb, workshops, skrivarkurser och serieteckning och allt är gratis. På barnavdelningen är alla välkomna. Man kan komma hit och bara sitta eller använda skötrummet. Man kan amma här och man kan sitta var man vill. Finns mikro att värma mat i. Småbarnsavdelningen är en plats för lek, fantasi och möten (Engelsfors bibliotek, observation 4).

Ytterligare ett exempel är när bibliotekarien i Engelsfors frågar föräldrarna om hur de hittar sånger och ramsor att sjunga för sina barn.

Bibliotekarien: – Hur hittar ni sånger?

Föräldrar: – Google, Spotify

Bibliotekarien: – Ni kan också komma hit till bibblan (observation 1)

Bibliotekarien: – Det brukar vara så att man kommer ihåg en refräng, men sen kan man söka sig vidare och slå upp på Spotify. Annars finns böcker på bibblan (observation 2).

Det här kan uppfattas som ett sätt att orientera sig kring hur föräldrar söker information på området, men det kan även ses som ett tillfälle där bibliotekarien sätter fokus på att biblioteket är en plats där föräldrarna också kan söka information. Uttalandet kan således kopplas till en tydlig litteracitetshändelse under föräldragruppträffarna där bibliotekets betydelse som plats lyfts fram. I en studie av Borrman och Hedemark kring sagostunder – *Leonards plåster* (2015) – konstaterades att en viktig del av dessa, enligt bibliotekarierna, var att visa upp biblioteket som plats och att man hoppades att barnen genom att gå på sagostunder också upptäcker andra delar av bibliotekets verksamhet. Ett liknande syfte förefaller föräldragruppträffarna ha, då en tydlig litteracitetshändelse under dessa handlar om att informera om bibliotekets övriga verksamhet. Om detta är en viktig del av syftet med föräldraträffarna kan det möjligen förklara varför bibliotekarien i första hand vill att träffarna ska äga rum just på biblioteket. I fokusgruppsintervjun framkommer dock några exempel på mer ”uppsökande” föräldragrupsverksamhet, framförallt i samverkan med öppna

förskolor. Informant 2 beskriver hur de blivit inbjudna till en öppen förskola två gånger per termin vilket har resulterat i att biblioteket når fler grupper av barn och föräldrar:

Och det är en jättevinst tycker jag, för den ena öppna förskolan har ett mera mångkulturellt område än vad det andra har, så det är liksom delat i, och det som har mer mångkulturellt åker också med bokbussen en gång i månaden. Så vi försöker fånga upp lite mer (informant 2).

Informant 2 beskriver vidare att hon har arbetat uppsökande och gett sig ut till en lekplats när hon vet att öppna förskolan är där:

Och sedan har jag också varit på en lekplats och haft... när öppna förskolan har varit där och haft lite så... läst sagor och pratat lite böcker, men då blir det ju väldigt att barnen kommer och hoppar upp i knäet på en istället när man sitter på en filt. Det går ju inte att prata till föräldrarna på samma sätt. Så då är det barnen som man får visa hur man kan läsa böcker istället. (informant 2)

Här framstår det dock som att det handlar om något äldre barn än bebisar och att kontakten främst går genom barnen, det vill säga det är dessa man vänder sig till, inte föräldrarna i första hand.

Sammanfattningsvis är upplägget på träffarna snarlikt på de olika biblioteken som jag har besökt. I förstudien framhöll en bibliotekarie att man i hennes kommun har försökt att samordna träffarna så att bibliotekarierna säger ungefärligt samma saker på träffarna. En tydlig litteracitetshändelse under träffen är att bibliotekarierna lyfter biblioteket som plats och de verksamheter de bedriver. Ytterligare en litteracitetshändelse är att de lyfter barnets perspektiv när de beskriver hur kommunikativa barnen är.

Läsning, böcker och andra medier

En litteracitetshändelse som upptar en stor del av den avsedda tiden för träffen är att bibliotekarien presenterar ett antal böcker. Det handlar både om bilderböcker för små barn, men också om sång- och/eller rim- och ramsböcker. De så kallade gåvoböckerna visas också upp på samtliga bibliotek. De är *Knacka på* av Anna Clara Tidholm samt *Leka Tittut* av Annika Thore & Maria Nilsson Thore (som ersatt *Djurboken*). Vid några observationer presenteras gåvoböckerna i slutet av träffen, som exempelvis i Glimmerdag:

Bibliotekarien tar fram gåvoböckerna – Knacka på och Djurboken och säger att de gärna får hämta ut dem. Visar Djurboken och visar Knacka på. Läser lite ur Knacka på och visar bilder och idén om att man ska knacka på sidorna innan man vänder blad. Hon visar också på foldrar som biblioteket har, dels ABC-droppar men även en egen som bibliotekarien utvecklat. Hon undrar om någon har några frågor (observation 1).

Vid andra tillfällen lyfter bibliotekarien fram gåvoböckerna under första delen av träffen som i Engelsfors:

Bibliotekarien: – Har ni hämtat gåvobok?

Visar dessa och säger att Djurboken utgår, istället har vi en ersättningsbok som heter Leka tittut.

Bibliotekarien: – Att läsa för små barn handlar om att titta på bilder, peka och prata.

Hon håller upp och visar bilder ur Leka tittut (observation 4).

Som vi kan se i utsagan ovan talar också bibliotekarien om hur föräldrarna kan läsa för små barn, det vill säga hon beskriver ett slags önskvärd lässituation och presenterar inte enbart böckerna. Detta utgör också en litteracitetshändelse under träffarna, det vill säga att böckerna sätts ”i handling”. De framställs inte enbart som passiva objekt utan betoningen under träffarna läggs oftast på vad föräldrarna kan göra tillsammans med sitt barn och en bilderbok. Följande exempel visar att bibliotekarien inte bara beskriver interaktionen mellan föräldrar och barn kring en bok, utan hon förklarar även att barnen måste lära sig hur de kan interagera med boken som föremål. Barnen måste så att säga själva lära sig ett slags läspraktik.

Bibliotekarien: – Det här är en av gåvoböckerna. Så tidigt kan man börja... de (dvs barnen, min anmärkning) ska också komma på att det här är en bok, så här gör man med den, hur man bläddrar, från vilket håll. Allt ska de få koll på... Ta en stund när barnen orkar, ni är era barns idoler. Det ni gör tar de efter. Läs själva. Och ha mysiga stunder tillsammans (Engelsfors, observation 2).

Som vi ser i uttalandet lyfter bibliotekarien här att barnen behöver lära sig hur själva ”redskapet” bok fungerar. Barnet måste så att säga lära sig att bemästra

det, förstå hur det fungerar, att man vänder sidor från ett håll, att man håller boken på ett särskilt sätt etc. Det må vara självklart och okomplicerat för en van bokanvändare, men kan utgöra en utmaning för ett litet barn som inte har någon erfarenhet av böcker. Likväl är det en viktig aspekt av en fortsatt utveckling av att främja barns positiva relation till böcker. En studie av Snow och Ninio visade att små barn genom bokläsning tillsammans med en förälder lärde sig olika ”regler” för bokläsning. Några av dessa regler är exempelvis att böcker är något man använder för att läsa i, att de bilder som förekommer i böcker representerar saker och att dessa kan benämnas samt att bildböcker förmedlar en fiktiv värld (1986). Reglerna avspeglar centrala kunskaper och bibliotekariers uppmaning till föräldrar att låta barnen utforska läsningens praktik kan således bidra till barns litteracitetsutveckling. Även Björklund skriver om ”bläddrandets praktik” då barnet erövrar en så att säga handgriplig kunskap om vad en bok är och hur den fungerar som ett redskap. Hon menar att denna kunskap utgör en central del av läspraktiken och att vuxna inte ska underskatta värdet av denna (2010).

I Glimmerdagg uppmanar bibliotekarien föräldrarna att använda böcker på olika sätt beroende på innehållet i böckerna. Ur mina observationsanteckningar:

Bibliotekarien: – Man kan använda böcker på olika vis.

Hon tar fram Leka Tittut och Knacka på.

Bibliotekarien: – Den här (Leka tittut) kan man använda saker i sin vardag till, som täcke (pekar på omslagsbilden där ett barn tittar fram under ett täcke, min anmärkning), det har man ju hemma. Byta ut namnen i boken till barnets namn, det kan vara bra då handlar boken om barnet.

Bibliotekarien tar fram Knacka på och visar hur man ”knackar” på dörren på varje sida för barn och föräldrar (observation 2)

Här visar bibliotekarien på ett tydligt sätt hur böcker kan användas på ett varierat sätt och hur läspraktiken kan skilja sig åt beroende på hur böckerna och bilderna i böckerna är uppbyggda.

I utsagan från Engelsfors på föregående sida betonas föräldrars roll som förebilder för barnen, vilket är något jag kommer att återkomma till. Under en träff i Engelsfors säger bibliotekarien uttryckligen att föräldrarna måste visa barnen hur man gör med böcker: ”Det handlar om att öppna boken och visa hur man bläddrar, att man läser på det här sättet (...)” (observation 1). Under observation

3 och 4 på samma bibliotek visas en liten del av filmen kallad Hitta språket, utgiven av Kod-Knäckarna. I filmscenen läser en pappa för en liten pojke i baksätet på en bil och jag uppfattar att denna visar på det samspel en vuxen och ett barn kan ha kring en bok, trots att pojken inte kan uttrycka så många ord själv. Vikten av att omge barnen med språk, med ord och med böcker är således något som jag upplever att bibliotekarierna söker framhäva under träffarna.

I förstudien diskuterade bibliotekarierna bland annat hur de tidigare genomförde föräldraträffar jämfört med hur de gör nu. Informant 1 berättar exempelvis: ”Jag till exempel hade jättemycket böcker i början till att inse att jag kanske inte behöver plocka med mig hela biblioteket in i satorummet.” Och även informant 2 menar att:

Ja precis. Men nu har jag en hög och så tar några därifrån och så ser jag beroende på intresset vad dom är intresserade av i böckerna och vad barnen är intresserade av framför allt. Jag försöker sätta fokus på barnen (informant 2).

I dessa utsagor märks en intressant förskjutning i fokus – från böcker till barn – där det senare är vad de beskriver att de premierar idag vid föräldragruppträffarna. Möjligen vittnar detta om en större medvetenhet om ett användarperspektiv och att bibliotekarier eftersträvar att verksamheten idag ska präglas av ett barnperspektiv. Utsagorna präglas menar jag av en vilja att försöka sätta sig in i och utgå från det bibliotekarierna uppfattar vara barnens behov, vilket bland annat uttrycks i att bibliotekarierna understryker att det är viktigt att vara lyhörd och flexibel. När de håller i föräldragruppträffar bör bibliotekarier både ”känna av” vad som funkar med barnen men också med föräldrarna, uppger flera av informanterna. Informant 4 exemplifierar detta med att berätta om när hon vid ett tillfälle visade Kod-Knäckarnas film men att den inte gick hem hos föräldrarna som inte tittade på den, utan istället fokuserade på sina barn. Informant 5 berättar att hon väljer att visa en del av den filmen men inte hela då den blir för lång och det blir svårt för deltagarna att bibehålla koncentrationen så länge. Hon upplever att just en specifik filmsnutt (den som nämndes ovan) där en pappa sitter och läser för sitt barn är effektiv just för att den i så hög grad knyter an till känslor. I flera utsagor återkommer bibliotekarierna till att det är viktigt att känna av varje grupp. De beskriver exempelvis att de har vissa hållpunkter, vissa delar innehållsmässigt som handlar om att presentera böcker, biblioteket etc. som de är angelägna om att få sagt till föräldragruppen men att de annars försöker anpassa sig så gott de

kan efter stämningen i gruppen. En artikel av Hedemark och Lindberg (2017) visar på liknande resonemang där barnbibliotekariers kompetens bland annat beskrivs som en förmåga att kunna ”känna av” en grupp besökare (i detta fall barn). Författarna uppfattar detta som ett slags tyst kunskap som handlar om didaktiska kompetenser.

Även under de träffar jag observerat märks ett tydligt användarperspektiv eller barnperspektiv när exempelvis bibliotekarierna betonar för föräldrarna att det ”är viktigt att låta barnen styra läsningen, det är ingen idé att läsa om de inte är intresserade” (Glimmerdagg, observation 1). Under andra observationstillfället i Glimmerdagg lyfts detta också fram; ”Man måste inhämta barnets reaktion, ibland funkar det att läsa bara en sida... försök göra det till en ritual och läs när barnet är piggt, inte bara när det ska somna...”

Sammanfattningsvis kan man säga att barnperspektivet är tydligt på flera sätt under träffarna; dels genom att bibliotekarierna talar med föräldrarna om att barn är aktiva och kommunikativa varelser som jag diskuterade i föregående kapitel och dels genom att bibliotekarierna betonar läspraktiken och uppmanar föräldrar att låta barnen vara styrande i läsningen. Bibliotekarierna anpassar också träffen efter gruppen samt vänder sig också direkt till barnen under träffarna, vilket kommer att diskuteras mer i nästa avsnitt.

Andra böcker som förutom gåvoböckerna lyfts fram under träffarna är företrädesvis barnböcker av svenska författare såsom Stina Wirsén, Emma Adbåge, Carina Kruusvaal och Pija Lindenbaum. Andra böcker som presenteras är *Julia gömmer sig* (av Eva Eriksson & Lisa Moroni), *Babblarna* (av Anneli Tisell & Anneli Johansson), *Trycka knappen* (av Lotta Olsson), *Muuu, säger kon* (av Dick Bruna) och *Sara blir storasyster* (av Pauline Oud). Vid presentationen av dessa fokuserar bibliotekarierna inte bara på hur man kan läsa dem, utan de berättar också om innehållet och handlingen i böckerna. Exempelvis på Engelsfors bibliotek berättar bibliotekarien om det dramatiska skeendet i Wirséns bok *Dela* och även boken *Vem är arg?*

Bibliotekarien: – Olika vardagsituationer kan vara roliga för barn. Stina Wirsén beskriver barns vardag. Böckerna har humor, de är dramatiska men slutar alltid bra. Vem är arg? Speglar en situation på en förskola som era barn säkert kommer att uppleva (Engelsfors, observation 1).

I Vindsele berättar bibliotekarien att ”pekböcker har ingen sammanhållen berättelse, men småbarnsböcker brukar ha en enklare sammanhållen berättelse”

(observation 1) och ger också ett omdöme ”den här (visar *Julia gömmer sig*, min anmärkning) har en enkel text och fina bilder”. På Engelsfors sägs att böcker finns på en mängd olika teman och att det kan vara bra att använda böcker när något dramatiskt hänt i barnens liv som skildras i en bok. Även sångböcker och rimböcker presenteras såsom *Lilla SkattkammARBOKEN, Svenska Barnvisor* av Tina Ahlin och Kruusvaals böcker *Ellen & Olle sjunger*.

Bilderna i böckerna som presenteras lyfts till viss del också fram under träffarna. Detta skiljer sig från resultaten från studien *Leonards plåster* (2015) som visade att bilder inte behandlades i någon högre utsträckning under bibliotekens sagostundsverksamhet. Måhända kan intresset för bilder under föräldragruppträffarna ha att göra med att barnen är så små att det framförallt är pekböcker som är aktuella för dem och dessa innehåller vanligtvis nästan bara bilder. I Engelsfors säger bibliotekarien:

Ofra tror jag att vi vuxna fokuserar på orden men bilder säger också mycket. (...)Tittar man på illustrationerna – det som är i fokus det är också det som händer i boken. Inte så mycket bakgrunder. Små barn har lättare att fokusera då. Det är först sen man kommer upp i ”Pettsson-åldern” (hon syftar på att böckerna om Pettson och Findus av Sven Nordqvist rymmer mycket detaljerade bilder, min anmärkning) (observation 4).

Utsagan speglar återigen att bibliotekarien försöker tala för barnets perspektiv inför föräldrarna, framförallt genom kommentaren att vi vuxna fokuserar på orden, underförstått kanske inte barnen. Hon talar sedan om vad barnen uppskattar vad gäller bilder, det vill säga att det inte finns så mycket detaljer i bilderna och inte heller bakgrunder. Även i Vindsele understryker bibliotekarien att böcker inte bara ska väljas med tanke på det textuella innehållet (om det finns ett sådant) utan böcker ska väljas med tanke på bildernas kvalitet och anpassning efter vad små barn har lättast att uppfatta:

Bibliotekarien: – Den (dvs. boken Muuu, säger kon, min anmärkning) är enkel med tydliga bilder. Man ska ställa krav på bilder så att de kan uppfatta dem (observation 1).

I Glimmerdag betonar bibliotekarien även här betydelsen av att välja böcker beroende på vilka bilder som finns i dem.

Bibliotekarien säger att barn kan se färger som är skarpa med tydliga konturer, som den här boken. Jag uppfattar inte vilken boken är. Bibliotekarien visar denna för ett barn, barnet tar boken, bibliotekarien tar boken igen och visar för övriga. En mamma säger att hon gillar en bok som de har som har pastellfärger och undrar om man då inte ska läsa den för barnet.

”Jo visst” säger bibliotekarien och får medhåll av BHV-sjuksköterska.

”Det är bara att det är lättare för barnen med starka färger” säger bibliotekarien. Hon tar fram Ellen och Olle-böckerna och säger att dessa har mer pastellfärg, men de är väldigt bra (observation 1).

I interaktionen ovan märks att det här med bilderna väcker en del oro hos föräldrarna och flera frågor från föräldrarna rör huruvida de skulle ha visat ”fel” bilder för barnen. Jag upplever att frågan till viss del avgörs av BHV-sjuksköterskan som bekräftar det bibliotekarien svarar den bekymrade föräldern. Vilka bilder barnen har lättast att se har att göra med barns synutveckling, med andra ord är det kopplat till rent motoriska och biologiska utvecklingsfaktorer som BHV-sjuksköterskan uppfattas ha större kunskap om, vilket kan förklara varför hon uttalar sig med större auktoritet i denna fråga. Huruvida barn ska se på film eller inte är en fråga som kommer upp till diskussion under träffarna i Engelsfors.

Bibliotekarien: – Det finns också CD-skivor och filmer att låna. En del forskning säger att barn under tre år inte ska se på film. Det är förstås lättare att genomföra med första barnet än med andra.

Föräldrar: – Är det dåligt att de ser på TV?

Bibliotekarien: – Ja de (dvs. forskningen, min anmärkning) säger att det kan leda till koncentrationssvårigheter och så... (observation 1).

Bibliotekarien: – Vi har filmer och CD-skivor och olika medier. Barn under 2–3 år ska inte se på TV säger forskning. Språkinläringen hos små barn är social. Det här är lättare att upprätthålla med första barnet.

Föräldrar: – Kan de inte se sagor på nätet?

Bibliotekarien: – Inte när de är så små, det ska vara en person som interagerar... (observation 2).

Forskningen är tudelad vad gäller uppfattningen om barns skärmtittande; det finns forskare som menar att barn under tre år gynnas av att titta på TV (Rönneberg 2008) och det finns forskare som barnläkaren Hugo Lagercrantz som i olika debatter (se Svensson *GP* 2015, 31 mars, Lagercrantz 2016) gjort sig kända för att avråda föräldrar från att låta små barn, i alla fall under längre perioder, titta på TV eller använda digitala medier. Att fördjupa sig i denna forskningsdiskussion ligger dock utanför ramen för denna rapports syfte, det intressanta med utsagan ovan är dock att de sociala aspekterna av läsning betonas och lyfts fram som viktiga för de små barnens litteracitetsutveckling.

Att läsa, rimma och sjunga för barnen

Som jag tidigare har skrivit om uppmanar bibliotekarierna föräldrarna att se de små barnen som kommunikativa varelser som det fungerar mycket bra att läsa för. Under träffarna understryks också som jag nämnt vikten av att låta barnen lära sig att hantera böcker genom att bläddra i dem och att detta skulle kunna uppfattas som det första steget mot att bli bokläsare så småningom. Bibliotekarien beskriver också för föräldrarna hur de kan läsa för barnen och det är tydligt att man här vill framhålla att läsningen bör styras av barnen. Om barnen inte är intresserade finns det ingen poäng med att läsa för dem, säger en bibliotekarie i Glimmerdagg (observation 1). Jag uppfattar att bibliotekarierna under träffarna beskriver läsning som en relativt aktiv verksamhet som har potential att beröra barnen känslomässigt. En bibliotekarie i Engelsfors använder egna läsminnen som ett sätt att lyfta fram litteraturen och läsningens möjligheter att beröra. Hon berättar om hur hennes barn har reagerat vid läsningen av böckerna om Max:

Mitt äldsta barn är 23 år nu, men när han var liten läste vi Max kaka, då var han 1 ½–2 år och han fick nästan lite hjärtklappning när vi läste den. Den handlar om Max som blir av med sin kaka. Han reagerade på handlingen och kände igen sig (Engelsfors, observation 4).

Hon pratar också om egna läsminnen från barndomen och vilken betydelse dessa kan ha under hela livet. Samma bibliotekarie talar även om hur läsning kan vara bra på andra sätt än de rent språkutvecklande, exempelvis genom att underhålla barn som är på dåligt humör:

Jag har en dotter som nästan hela sitt liv har varit arg. När hon var 4 år och var trotsig, hon ville ingenting, det var hopplöst på mornarna... då sa hon en gång att jag vill bara att vi ska läsa böcker... så jag gjorde det, vid frukostbordet, när hon skulle klä sig och det gick så mycket bättre. Man kan utnyttja läsningen på många olika sätt... (Engelsfors, observation 3).

Överlag upplever jag att bibliotekarierna anstränger sig för att framställa läsning som en i huvudsak mysig, men ändå en aktiv och rolig aktivitet som föräldrar kan göra tillsammans med sina barn nästan i vilka sammanhang som helst. Jag uppfattar att bibliotekarier medvetet försöker tona ner nyttoaspekterna med att läsa, samtidigt som mer instrumentella argument ändå tenderar att utgöra den huvudsakliga motivationen till varför föräldrar bör läsa för sina barn. Jag kommer att återkomma till detta senare. Här nedan kan vi se ett exempel när bibliotekarien söker styra bort från mer instrumentella argument. En förälder frågar om bibliotekarien rekommenderar boken "Kaninen som så gärna ville sova":

Bibliotekarien säger att hon inte läst den, men att hon spontant tycker att det är trist om läsning förknippas med sömn, med att barnen ska prestera något. De får tillräckligt av det i skolan och vi på bibblan vill uppmana till lust (Glimmerdagg, observation 1).

Vid ett annat tillfälle uppmanar hon föräldrarna att läsa med barnet, inte för det och att det är viktigt att tala om och kommentera det man läser med barnet. En litteracitetshändelse som förekommer i mer eller mindre utsträckning vid samtliga observationstillfällen är att bibliotekarien visar och läser en pekbok för barnen. Bibliotekarierna vid träffarna talar som jag tidigare nämnt, en del om hur föräldrarna kan läsa för barnen, men de flesta träffar rymmer också ett kortare eller längre inslag där bibliotekarien, som jag uppfattar det, visar föräldrarna hur de kan läsa för barnen. I Engelsfors uppmanas föräldrarna att anta en mer tillbakadragen roll under denna litteracitetshändelse. Bibliotekarien under observation 2 säger uttryckligen till föräldrarna att: "Det ni kan göra för att hjälpa era barn är att vara alldeles tysta. Inte ens skratta, jag vet att det är svårt, men försök för då hjälper ni era barn."

Bibliotekarien tar fram en fingermus och läser en ramsa och håller musen framför varje barn, ett i taget. När hon håller den framför barnen fokuserar de på den, vissa försöker ta musen. Hon tar fram en pekbok om djur.

Bibliotekarien: – Kolla här, titta...

Bibliotekarien härmar en höna och säger "titta här är hönan" och håller fram bilden framför några av barnen. Några bebisar gnäller men flertalet tittar och lyssnar. Några skrattar och ler. När bibliotekarien håller fram boken försöker några av barnen ta boken eller slår med handflatorna på bilden. De tittar på bibliotekarien när hon härmar de olika djuren. Efter några minuter är det fler barn som låter, och förefaller en aning ofokuserade.

Bibliotekarien: – Visst är det häftigt? Alla barn lyssnar och har uppmärksamhet och vill ta bilden. Jag tänkte att vi skulle ramsa lite... (Engelsfors, observation 2).

Vid denna litteracitetshändelse händer det ofta att det under några minuter blir ganska tyst i gruppen och jag upplever att såväl föräldrar som jag som observatör, uppfattar att flertalet barn i gruppen fokuserar på det bibliotekarien säger och de bilder hon visar. Här är ytterligare ett exempel från Glimmerdag:

Bibliotekarien börjar läsa för barnen, lutar sig fram och riktar sig till ett barn i taget. Det blir tyst en stund. Barnen tittar på bibliotekarien, följer sedan hennes fingrar som pekar på bilderna och så om igen.

Bibliotekarien: – Såg ni? Han följde min hand för att se bilden och sen tittar han på min mun och mitt ansikte. Jag är ju en okänd person, men ni, ni kan göra så mycket mer. Det finns något man kallar för uppmärksamhetstriangel. Att man ska låta barnet sitta jämte er (ej i knäet) för att kunna se deras reaktioner när man läser. Det kan vara bra att ha med sig. Ni ser då samma sak som barnet.

Bibliotekarien går till nästa barn och läser, barnet sträcker sig efter boken och börjar bita på den (observation 2).

Exemplen ovan visar att barnen har förmåga att följa riktningen på bibliotekariens blick samt förmåga att följa pekgesten som bibliotekarien ofta använder för att rikta barnens uppmärksamhet till bilden. Detta är, enligt Bruner, bland den första observerbara handlingen som tyder på att barnen har utvecklat vad Bruner kallar för "delad uppmärksamhet", vilket kan beskrivas som en förmåga att samordna sin egen uppmärksamhet med någon annans (Bruner 1983). Ett annat sätt att beskriva det som händer när bibliotekarien läser för bebisarna är att de interagerar kring en bilderbok genom ljud, gester och blickar. Barnen är uppenbart i många fall nyfikna på bilderboken och sträcker sig efter den, för att sedan smaka

på den. De lyssnar på bibliotekarien, tittar, rör vid och smakar på boken, och använder så att säga alla sina sinnen för att uppleva boken. Jag uppfattar att barnens reaktion på bilderboken ibland framstår som överraskande för föräldrarna. Några bibliotekarier söker göra föräldrar uppmärksamma på att denna interaktion är ganska häpnadsväckande genom att som i utsagan ovan påpeka ”såg ni?” Och bibliotekarien i Engelsfors både vid observation 1 och 2 säger efter att hon läst klart ”visst är det häftigt med denna uppmärksamhet?” (observation 1) och ”visst är det häftigt? Alla barn lyssnar och har uppmärksamhet och vill ta bilden” (observation 2). Vid observation 1 hör jag att föräldrarna också kommenterar barnens reaktioner när bibliotekarien läste för dem.

I förstudien där bibliotekarier intervjuades uttryckte de att det viktigaste syftet och den viktigaste mottagaren under föräldragruppsträffarna är barnen. Informant 2 understryker att; ”det viktigaste som jag tycker, det är att man läser för bebisarna”. Det framkommer dock att anledningen till att det är viktigt att rikta sig till barnen delvis är att man genom barnen kan nå föräldrarna. Informant 2 berättar vidare att ”det är nästan det viktigaste, tycker jag, att dom [dvs. föräldrarna, min kommentar] får se att barn har uppmärksamhet på en bok”. Och informant 3 menar att: ”att dom [dvs. föräldrarna, min kommentar] ser att jag som helt okänd får kontakt med barnen och att dom finner intresse för bild och vad jag säger... Så att. Det lägger jag största kraften vid”. Utifrån bibliotekariernas utsagor tolkar jag att de menar att de genom att nå barnen och fånga deras intresse visar för föräldrar att det går att jobba med högläsning, pekböcker, rim och ramsor med barnen trots att de är så pass små.

Bibliotekarierna interagerar med deltagarna på träffarna inte bara genom att läsa en bilderbok, utan det förekommer också att de rimmar och/eller sjunger med barn och föräldrar en stund. Som jag tidigare har nämnt talar de vid alla träffar om att rim och sång är bra att använda sig av, men vid några träffar visar bibliotekarien också hur man kan rimma och sjunga tillsammans med barnen. I Engelsfors sjunger de Imse vime spindel och senare under träffen delar bibliotekarien ut en rimremsa, det vill säga ett mindre papper med rim.

Bibliotekarien går sedan och hämtar en docka, sätter denna i sitt knä och uppmanar föräldrar att ta sina barn i knäet. Bibliotekarien rimmar och visar på dockan vilka rörelser de kan göra. Föräldrar försöker hänga med, men flera barn skriker nu högt. Det är lite stökigt och oroligt i rummet. Bibliotekarien försöker med Klappa, klappa händerna vilket funkar något bättre. Nästa ramsalsång är Prästens lilla kråka. Några barn vill inte alls vara med, men några skrattar (Engelsfors, observation 2).

Det som tydligt kommer till uttryck här är hur barns språk- och litteracitetsutveckling framstår som kopplade till kroppen och kroppsliga förmågor. Den vuxna ska rimma och göra de rörelser som är kopplade till rimmet genom att röra barnets händer och fötter på vissa sätt. Barnen ska ”känna” rimmet genom de kroppsliga rörelserna. I Glimmerdag talar bibliotekarien helt kort om detta:

*(...) där hjälp med rim och ramsor och att göra en ritual av en sago-
stund med en början och slut så att barnen känner en förväntan och vet
vad som ska komma. Den här förväntan kan de känna i kroppen, de vet
vad som ska hända i kroppen (observation 2).*

Och lite senare under träffen säger hon: ”Kroppen, beröring, rörelse allt det hjälper språkträningen” och det är påtagligt under träffarna att språkträning för så här små barn i hög utsträckning framställs som kopplad till det lilla barnets kropp. Så som bilderböckerna upplevdes genom barnens alla sinnen ska även rimmet och ramsan upplevas i föräldrarnas rörelse av barnets kropp. Den språkutveckling träffarna är tänkta att initiera och stimulera har således en påtaglig kroppslig karaktär.

Föräldrarnas roll

Under träffarna riktas mycket av tilltalet till föräldrarna och de framställs ha en mycket viktig roll för barnets fortsatta språkutveckling. Föräldrarna uppmanas att prata mycket med barnen, att rimma och ramsa och att läsa för barnen. Denna litteracitetshändelse innebär att bibliotekarierna med hjälp av olika typer av argument försöker övertyga föräldrarna om att det är viktigt att de tar ett ansvar för sina barns språkutveckling. I Engelsfors säger bibliotekarien ”(...) ni är så viktiga för barnens språkutveckling och den börjar redan nu” (observation 3) och under observation 4 i samma bibliotek säger bibliotekarien; ”Tro mig, ni kan göra skillnad vad gäller era barns språkutveckling och läsutveckling så småningom. Lärare som jag träffar säger att det märks vilka barn som har fått läsningen tidigt”. Att föräldrar är betydelsefulla för barnens språkutveckling framhålls således tydligt under träffarna. Det märks dock att bibliotekarierna söker motivera att föräldrar bör ta ett ansvar för detta på lite olika sätt och jag uppfattar det som att bibliotekarierna balanserar mellan olika argument. Dels framhålls hur mysigt och roligt det är att läsa för sitt barn och dels lyfter de fram forskning som visar hur nyttigt det är att läsa för sitt barn. Man kan säga att bibliotekarierna pendlar mellan att lyfta fram lust som argu-

ment för att läsa för sina barn och att framhålla mer instrumentella argument för varför det är viktigt med läsning. Exemplet nedan illustrerar detta mycket väl, där bibliotekarien först använder forskning för att stärka argumenten för att läsa ur ett nyttoperspektiv medan hon avslutningsvis betonar lusten.

Läsning kan göra skillnad. Man vet ju att läsning för barn är bra. Även när de är så här små. Språket och språkutvecklingen, man utvecklas som mest upp till man är 5–6 år. Har ni läst för barn? Inte bara just era, utan något barn nångång? Hur barn reagerar när man läser har alltid fascinerat mig. Det finns en forskningsstudie från Göteborg där man studerade 17-åringar och tittat på deras ordförråd. De som hade läst hade ett förråd på å 60 000–70 000 ord men de som inte läst hade 16 000–17 000 ord. Att ha språk, att äga språk är en förutsättning för att kunna ta för sig här i livet, för att klara sig i utbildningen. Jag är övertygad om att man blir smart, att man blir empatisk och förstår andras perspektiv. När man läser en text så är den ju grammatiskt korrekt så man får en känsla för grammatiken. När vi talar är det ju talspråk, inte som när man läser en text. Men allt det här tänker man ju inte på eftersom man har en mysig stund med sitt barn. Har ni börjat läsa? (observation 3).

Mitt intryck är att bibliotekarierna brottas en aning med den här balansen mellan läsning som lust kontra läsning som nytta. Ytterligare ett exempel kommer från Glimmerdagg där det är BHV-sjuksköterskan som tar upp nyttoargument till varför föräldrar ska läsa för sina barn. Ur mina observationsanteckningar:

BHV-sjuksköterskan säger att ett barn som läser har större ordförråd, hon tar upp siffror som visar på det och säger att det finns forskning som visar att de klarar sig bättre i skolan. Jag uppfattar att bibliotekarien blir lite stressad över att hon kommer in på sådana nyttoaspekter av läsning och säger snabbt: ”Men vi på bibblan vill uppmuntra till lustläsning” Sedan går bibliotekarien över till att tala om sociala aspekter av läsning (Glimmerdagg, observation 1).

I förstudien berörs denna balans, bibliotekarierna uttrycker i intervjun att de vill att biblioteket ska framstå som en kravlös plats och att träffarna i första hand ska vara mysiga, informella och roliga – inte att bibliotekarien ska hålla ett slags föreläsning om språkutveckling. Informant 5 framhåller att biblioteken kan och bör spela en lustfylld roll då det tidiga föräldraskapet är förknippat med så mycket måsten:

För dom får tillräckligt mycket... alltså, det är så mycket information och måsten från BVC liksom som förälder Herregud, dom ska äta rätt och... allting det här. Det är inte våran roll, vi måste stärka föräldrarna i deras inspiration och lust att vara med sitt barn för att få den här lässtunden, för att dom överhuvudtaget ska öppna en bok och ta tag i en bok, så måste dom känna att det här en mysig stund. Det är ju så man tänker själv. Inte nyttigt, det går inte, utan man måste tänka sunt (Informant 5).

I flera utsagor konstaterar bibliotekarierna att det finns skillnader i samverkande yrkesgruppers kompetens och att det kan vara grundat i att professioner som samverkar ibland har olika syn på läsning och på litteratur. Att biblioteken i mycket högre grad än andra verksamheter utgår från barns egen nyfikenhet och betonar lust är ganska självklart, ger flera utsagor i förstudien uttryck för. Det är också något som avspeglas under observationerna av träffarna, men under varje träff framhålls också tydligt nyttan med att läsa och föräldrarna förefaller ibland uppleva att ansvaret för barnens språkutveckling är något betungande vilket denna utsaga åtminstone antyder:

Bibliotekarien har läst för alla barn individuellt och pratar om barns läsning. Hon säger: "Vissa säger att barn inte kan koncentrera sig, men det får vara vad det är, ibland en sida, ibland inget..." En förälder frågar: "Ska man göra detta varje dag?" Bibliotekarien svarar: "Ja absolut, men ni talar ju med barnen hela tiden också..." (Glimmerdagg, observation 2).

Att föräldrar spelar en central roll som läsande förebilder lyfts också fram under träffarna. Föräldrarna uppmanas att visa barnen att de läser och att de tycker att det är kul att läsa. Det märks att bibliotekarierna vill tona ner detta och understryker ofta att det inte behöver röra sig om en bok. Samtidigt framhåller de inte sällan att läsning med hjälp av surfplatta och mobil inte är lika bra som att läsa texter analogt.

Bibliotekarien: – Nu lägger jag mycket vikt vid läsning. Viktigt att visa barnen att ni är intresserade, ni är läsande förebilder. Visa att ni läser böcker och tidningar för att det är roligt. Ofta läser man på platta eller mobil, men det ser inte barnen, de kanske kopplar det till spel. Behöver inte läsa en bok, utan också ett reklamblad (Glimmerdagg, observation 2).

Och ytterligare ett exempel från Glimmerdagg:

Bibliotekarien: – Det är bra om ni visar att ni läser. Det behöver inte vara tjocka ryska romaner utan det kan vara en tidning, ett reklamblad. Vad ni än läser, visa att det är kul. När ni läser för barn behöver ni inte tala med olika dramatiserade röster, det går också att vara ärliga mot barn och säga att den här boken vill jag inte läsa (observation 1).

Sammanfattningsvis kommer en viss ambivalens avseende lust och nytta med att läsa till uttryck under träffarna. Bibliotekarien växlar mellan olika argument men i relativt stor utsträckning är det nytta med läsning som betonas genom att hänvisa till forskningsstudier. Att det är mysigt och lustfyllt talas det i mindre grad om, men mitt intryck är att det framgår tydligt när bibliotekarien läser för barnen eller vid det tillfälle då bibliotekarien visar en filmsnutt från Kod-Knäckarna då en pappa läser för sitt barn.

Föräldrar och bibliotekarien

I vilken omfattning bibliotekarien och föräldrarna interagerar under träffarna varierar mellan de olika tillfällena. Antalet föräldrar och barn verkar spela en viss roll för i vilken grad de interagerar, det vill säga ju färre deltagare desto större interaktion och vice versa. Om gruppen är stor minskar interaktionen. Flera av träffarna karakteriseras framförallt av att bibliotekarien är den huvudsakliga talaren (exempelvis Vindsele, Engelsfors observation 3 och Glimmerdagg observation 1). Dessa träffar präglas av ett tydligare fokus på att förmedla information, möjligen för att deltagarna var så pass många eller därför att bibliotekarien valde att betona de informationsförmedlande aspekterna mer än att initiera en mer omfattande dialog med föräldrarna. Jag vill understryka att dessa träffar inte saknade dialog med föräldrar, utan att denna spelade en mer underordnad roll än i övriga träffar där bibliotekarien mer samtalande kontinuerligt med vårdnadshavarna mer eller mindre under hela träffen (särskilt framträdande i Glimmerdagg observation 2). De direkta frågor som bibliotekarien riktar till föräldrarna rör oftast tvåspråkighet (Glimmerdagg observation 1, Vindsele, Engelsfors observation 1 och 2) och huruvida det är något som berör deras familj. Exempel på det kan vi se här nedan:

Bibliotekarien: – Vi har böcker på 70 andra språk. Är det någon som har andra språk i familjen?

Förälder: – Vi har tjeckiska.

Bibliotekarien: – Bra, barn har inga problem att lära sig flera språk, det har forskning visat. Komplettera gärna det talade språket med böcker så får de med sig skriftspråket och ordförrådet också (Engelsfors, observation 1).

I Glimmerdag under observation 2 frågade en förälder själv om hur hen ska hantera att det finns tvåspråkighet i familjen:

Förälder: – Hur är det med tvåspråkighet? Min man talar kurdiska med henne...

Bibliotekarien: – Det är ingen fara att blanda ord i samma meningar, de kan hantera det...

Förälder: – Men hur funkar det med tecken, förstärker de även på kurdiska då....

I dessa fall märks att bibliotekarien är tydlig med att tvåspråkighet inte ska uppfattas som problematiskt utan att barn kan hantera detta på ett bra sätt och att inga särskilda anpassningar avseende läspraktiker behöver göras av föräldrarna. Citatet ovan visar också en annan aspekt som bibliotekarien tar upp på träffarna nämligen *Tala med tecken* som är ett kommunikationssätt som bygger på en förenkling av svenskt teckenspråk där den bärande tanken är att ge barnen ytterligare ett sätt att kommunicera på än det talade ordet. Detta kan i synnerhet vara intressant innan barnen kan prata då tecknen kan vara ett sätt på vilket de kan göra sig förstådda på. Bibliotekarierna lyfter fram att tecknen kan fungera som en förstärkning där man som förälder både säger ordet och gör tecknet, vilket kan göra att även om barnet inte kan ordet kan det göra tecknet och på så vis kan förälder och barn kommunicera med varandra. Vid några träffar informerar bibliotekarien också om att det finns Äppelhyllor för barn med särskilda behov (Engelsfors 1) och taktila bilderböcker (Engelsfors 3). Vid några bibliotek presenteras föräldralitteratur (Vindsele) och böcker som problematiserar genus (Engelsfors 1 och 2). Vid samtliga bibliotek ingår det också att visa föräldrarna runt på barnavdelningen.

Sammanfattningsvis rymmer de olika träffarna på biblioteken ungefärligt samma innehåll och upplägget påminner om varandra. Varje träff är förstås också personligt präglad av den bibliotekarie som håller i den och den grupp deltagare som kommer och det påverkar innehållet i mer eller mindre utsträckning. I Engelsfors 1 och 2 hålls träffarna av en bibliotekarie med stort intresse för rytm och sång (hon håller i babyrytmiktillfällen i biblioteket) och innehållet under dessa består mer än under andra träffar av sådana inslag. I Glimmerdag, observation 1 betonar bibliotekarien hur föräldrarna och barnen kan jobba med rytmägg. Hon har också med sig sådana som barnen får använda under träffen. I Engelsfors 3 och 4 hålls träffarna av en bibliotekarie som berättar mycket om hur läsning har

påverkat hennes liv och hon delar under träffen på ett generöst sätt med sig av läsminnen, både från sin egen barndom och från sina barns uppväxt.

Sammanfattningsvis visar analysen på en rad olika litteracitetshändelser som delvis överlappar och glider in i varandra. De är således inte klart åtskilda från varandra men kan ändå sägas beskrivas och struktureras som olika aktiviteter. En litteracitetshändelse som brukar förekomma tidigt i programmet under träffarna är när bibliotekarien berättar att även om barnen är små är de kommunikativa och att det därför redan nu är relevant att läsa, sjunga och rimma för dem. Syftet är att motivera föräldrarna att det överhuvudtaget är meningsfullt att tala om språkutveckling i relation till så små barn. Ytterligare en litteracitetshändelse är att bibliotekarien informerar om biblioteket som plats och vilken service som finns för barnfamiljer. Här uppfattar jag att syftet är att synliggöra bibliotekens verksamhet i förhoppning om att detta kan bidra till att etablera (nya) biblioteksvanor hos deltagarna. En annan litteracitetshändelse är att bibliotekarien presenterar ett antal bilderböcker, och/eller rim- och sångböcker. Det huvudsakliga syftet här är att ge föräldrar ett slags repertoar av litteratur som de kan använda. En litteracitetshändelse som tangerar den föregående är att bibliotekarierna också talar om hur föräldrarna ska läsa för sina barn, hur bilderböcker kan användas av föräldrar och barn och vilka aspekter som är viktiga att tänka på när vuxna läser, rimmar och sjunger för små barn. Detta tydliggörs också i en litteracitetshändelse som innebär att bibliotekarien läser för barnen. Det viktigaste syftet med denna händelse är att skapa kontakt med barnen men framförallt att visa för föräldrar att det går att läsa för barn och hur det kan gå till. Slutligen rymmer träffarna en händelse där bibliotekarien med hjälp av olika argument söker övertyga föräldrar att om de kan spela roll och påverka sina barns språkutveckling. Samtliga träffar rymmer dessa litteracitetshändelser, men några händelser har en mer eller mindre framträdande roll under olika träffar. Några ägnar mer tid åt att presentera böcker eller informera om bibliotekens verksamhet och andra ägnar mer tid åt att läsa, rimma och/eller sjunga för och med barnen och föräldrarna. I nästa kapitel kommer jag att diskutera vilka litteracitetspraktiker som utspelas under träffarna och vad som karakteriserar dessa.

Litteracitetspraktiker

I föregående avsnitt har jag visat på de litteracitetshändelser som föräldragruppträffarna utgörs av, det vill säga syftet har varit att beskriva de olika konkreta observerbara situationer kring litteracitet som äger rum under träffarna.

Litteracitetspraktiker är ett begrepp som inbegriper dessa händelser, men som också syftar till att beskriva bredare sociala, kulturella och historiska praktiker för de händelser som bibliotek skapat kring läsande och skrivande för föräldrar och små barn. Träffarna på de olika biblioteken rymmer alla de praktiker jag skriver om nedan om än i varierande grad, det vill säga under några träffar dominerar vissa praktiker medan andra träffar präglas av delvis andra praktiker.

Inledningsvis kan konstateras att träffarna rymmer en litteracitetspraktik där informationsförmedling står i fokus. Det rör sig om ett slags *informationspraktik* där bibliotekarien berättar om biblioteket som plats och vilken service som finns där för de små barnen. Detta är en praktik som framförallt utövas av bibliotekarien där hon är den tydliga avsändaren och föräldrarna är mottagarna. Det är således inte en interaktiv praktik, utan karakteriseras av att bibliotekarien berättar och föräldrarna lyssnar. Jag uppfattar att det inom denna praktik också finns en ambition hos bibliotekarierna att söka förändra föräldrarnas föreställningar om bibliotek och vad biblioteket kan användas till. Bibliotekarierna berättar om programverksamheten, lyfter fram att det är gratis att låna och om föräldrarna saknar någon litteratur kan de säga till så kan biblioteket köpa in det som efterfrågas. Ibland understryker bibliotekarien för föräldrarna att det är deras bibliotek. Att visa föräldrarna och barnen runt i bibliotekslokalen kan också kopplas till denna praktik.

Kopplat till denna praktik är en litteracitetspraktik där bibliotekarien berättar för föräldrarna varför det är viktigt att läsa för barnen och hur ett slags ideal lässituation ska gå till. Det är en praktik som präglas av en ambition att lära och utbilda föräldrarna i hur de kan interagera med sina barn kring text och bild och den kan därför kallas för ett slags *lärandepraktik*. För att motivera föräldrarna att läsa för sina barn lyfter bibliotekarierna ofta fram relevant forskning som visar på nyttan med att läsa tidigt. De hänvisar exempelvis till forskning som visar att tidig läsning är viktig för barns ordförråd och för att de ska klara av skolan bättre. Samtidigt som de betonar nyttan med att läsa försöker de även lyfta fram att det är roligt och mysigt att läsa, det vill säga lusten framhålls också när de söker motivera föräldrarna. Biblioteken har en lång tradition att arbeta för och med lustläsning, men i denna praktik hamnar detta delvis i bakgrunden och det är nyttoaspekterna som kommer i förgrunden. Stooke och McKenzie gjorde 2009 en studie av de kanadensiska bibliotekens arbete för små barn och kan konstatera att det även där förefaller finnas ett skifte där fokus i dessa biblioteksprogram för små barn har gått från att betona lustläsning till att lyfta fram nödvändigheten av att göra de små barnen "ready for school" (2009, s. 658).

Jag uppfattar att syftet med denna praktik är att uppmuntra föräldrarna att anamma rollen som barnens första lärare. Föräldrarnas betydelse för sina barns språk- och litteracitetsutveckling betonas relativt starkt inom denna så kallade lärandepraktik. De har det främsta ansvaret för att stimulera barnens intresse för språk och läsning genom att rimma, sjunga och läsa tillsammans med sina barn. Denna praktik är mer kommunikativ till sin karaktär än den tidigare nämnda informationspraktiken, det vill säga den öppnar upp för mer interaktion med föräldrarna kring vilka litteracitetsaktiviteter som är lämpliga att de gör tillsammans med sina barn. Det handlar framförallt om att introducera barnen för bilderböcker, sång- och/eller rim- och ramsböcker och bibliotekarierna uppmanar här föräldrarna att låta barnen ”uppleva böcker med alla sinnen”, det vill säga att föräldrar måste tillåta barnen att smaka, känna och bläddra i böcker. Andra aspekter som betonas av bibliotekarierna är att föräldrarna bör läsa för sina barn när de är pigga och intresserade. Jag uppfattar att de medvetet försöker styra bort från associationen mellan läsning och vila som ibland uttrycks explicit av föräldrar. Bibliotekarien presenterar också ett antal bilderböcker som med fördel kan användas av föräldrar och barn. Motiven till varför dessa är lämpliga uttrycks ofta av bibliotekarierna, och det är att de har en enkel text och att det finns bilder som är lätta för barn att uppfatta. De medier som lyfts fram som passande att använda är således i första hand böcker och bibliotekarierna avråder uttryckligen föräldrar från att låta barnen ta del av andra typer av medier såsom film. Föräldrarnas roll som läsande förebilder lyfts också fram under denna lärandepraktik – de uppmanas att visa sina barn att de läser och att de tycker om att läsa. Att läsa via mobil eller surfplatta är dock mindre lämpligt framhålls under åtminstone en av träffarna. Under praktiken framhålls alltså vissa medier som bättre lämpade än andra i stimulerandet av barns språk- och litteracitetsutveckling. De medier som är lämpliga är sådana biblioteken har erfarenhet och tradition av att arbeta med. Man skulle kunna säga att bibliotekens historiska praktik medger användandet av dessa, vilket kan förklara varför betoningen läggs vid dessa.

Stooke och McKenzie argumenterar i sin studie för att biblioteket har förändrats från att ha varit en plats för lustläsning, fritid och rekreation till att i allt högre grad präglas av ”research-based, school-like, print literacy practices” (2009, s. 673). Utifrån de observationer som jag gjort vill jag dock hävda att en hel del lust och rekreation ändå kommer till uttryck under träffarna, men det finns vissa paralleller till Stookes & McKenzies resultat. Bibliotekarierna refererar en hel del till forskning och till nyttan av att läsa. I intervjun efterfrågar de också mer kunskap om forskning som de kan använda för att motivera föräldrarna.

Jag vill inte kritisera detta fokus utan snarare problematisera det genom att lyfta fram forskning av exempelvis Stooke och McKenzie (även andra se Heydon & Wang 2006, Tobin och McInnes 2008) vilka har visat att alltför mycket referenser till forskning i dessa sammanhang kan fungera som en barriär. De menar att forskningsreferenserna kan fungera exkluderande – ju ”seriösare” bibliotekarierna blir kring barns språk- och litteracitetsutveckling desto mer ”avskräckta” kan, i synnerhet vissa grupper av föräldrar, bli. Att referera alltför mycket till forskning kan således få motsatt effekt och underminera syftet med träffarna.

En annan litteracitetspraktik som framträder under träffarna har starka inslag av berättande. Här är barnen den främsta målgruppen även om jag uppfattar att det huvudsakliga syftet är att visa föräldrarna hur man kan läsa för bebisar. Denna *berättandepraktik* innebär att bibliotekarien med hjälp av en bilderbok (och i ett fall också en pekdocka) läser och/eller rimmar och sjunger för barnen. När de rimmar och sjunger vill de gärna att föräldrar deltar, när de läser uppmanas föräldrarna inta en mer tillbakadragen roll. Bibliotekarien interagerar vid de tillfällena med det individuella barnet genom att visa bilder i boken och härma djurläten. En intressant aspekt i denna praktik är att det finns ett starkt kroppsligt inslag där barnen tillåts smaka på bilderboken. Till rimmen och sångerna hör inte sällan olika rörelser som föräldrar uppmanas göra med sitt barn och ”på” sitt barn. De litteraciteter som utövas manifesteras i olika kroppsliga uttryck och rörelser. Detta är måhända inte så konstigt med tanke på att barnen ännu inte kan kommunicera och uttrycka sig verbalt. Man skulle kunna säga att det till stora delar finns en kroppsligt uttryckt litteracitet i denna praktik.

En annan aspekt av detta kroppsliga inslag är kopplat till bibliotekariernas yrkeskompetens som de använder under föräldragruppträffarna överlag. Bibliotekarierna uttrycker i intervjun att de anpassar upplägget på träffarna efter vad som förefaller att fungera med gruppen. Exempelvis understryker de att det är viktigt att vara lyhörd och flexibel. När de håller i föräldragruppträffar bör bibliotekarierna både ”känna av” vad som funkar med barnen men också med föräldrarna, uppger flera av informanterna. Det skulle kunna uppfattas som ett slags kompetens eller tyst kunskap som de uppfattar med hjälp av sin kropp och sina sinnen. Bibliotekariernas kroppsliga intryck under träffarna fungerar således som ett sätt att informera sig (*sites of information* (Lloyd 2016)). De använder sina sinnen för att tolka och förstå det sammanhang de befinner sig i och de anpassar också sin verksamhet utifrån vad de uppfattar fungerar eller inte.

Inom biblioteks- och informationsvetenskaplig forskning talas idag om att vi i högre grad än tidigare borde uppmärksamma kroppens betydelse i olika

lärande sammanhang. Forskare som AnnMaree Lloyd hävdar att våra kroppar sällan betraktas som viktiga, trots att det är genom dem vi upplever och erfar lärande. Det abstrakta och immateriella lärandet har också haft en högre status i vårt samhälle än det konkreta materiella lärandet (2016). Om det mer abstrakta lärandet genom hänvisningar till forskningsresultat kom till uttryck i den tidigare beskrivna lärandepraktiken finns inom berättandepraktiken en tydlig kroppslig och konkret form av lärande som bland annat märks i uppmaningar om att föräldrarna ska delta i, för att sedan hemma kunna återupprepa, de rim och sånger bibliotekarien sjunger och de rörelser som hör till dessa. Rörelserna ska utföras på barnet vilket är tänkt att ge ett slags kroppslig förnimmelse och erfarenhet av språk. Som en bibliotekarie uttryckte det under en av träffarna: ”Kroppen, beröring, rörelse – allt det hjälper språkträningen”. Barnen visar också med kroppen ett intresse för exempelvis bilderböcker genom att sträcka sig efter dem. Som tidigare nämnts uttrycker bibliotekarierna att de ”lär” sig förnimma vad som fungerar med den grupp de har framför sig. I interaktion med andra erfar således bibliotekarien ett slags didaktisk och tyst kunskap som hon använder under träffarna.

Kopplat till detta konkreta lärande som bland annat kommer till uttryck i ett slags kroppslig litteracitet finns en *omsorgspraktik* som under träffarna riktas mot de små barnen, framförallt av deras föräldrar men även delvis av bibliotekarien. Andra forskare som gjort studier av verksamheter för barn på bibliotek har också noterat detta. McKenzie och Stooke (2007) talar om ”caring practices” och Johansson och Hultgren (2015) kallar det för mödrandepraktiker (mothering practices, se Ruddick 1995). Denna omsorg pågår hela tiden genom att föräldrarna tillgodoser barnets fysiska behov genom att exempelvis mata, vagga och trösta barnet. Bibliotekarierna nickar, ler och talar med barnen under delar av träffen. De interagerar periodvis med barnen även om tilltalet i huvudsak är riktat till föräldrarna. Jag har genomgående i rapporten skrivit att det är *föräldrar eller vårdnadshavare* som kommer till biblioteket med barnen, men det rör sig med ett undantag om mammor som tillsammans med sina barn deltar i träffarna. Eftersom barnbibliotekarierna i samtliga fall är kvinnor har träffarna i princip vid varje tillfälle enbart bestått av kvinnor. Det är svårt att helt bortse från att detta kan spela en roll för de praktiker som utspelas under träffarna. Tidigare studier har konstaterat att barnbibliotekariers yrkesroll ofta är oklar och inte sällan associerad med låg status. Det sistnämnda har setts som en konsekvens av att det är en kvinnointensiv yrkesgrupp (Harris 1992).

Studier har också visat att barnbibliotekarier själva ofta har svårt att tydliggöra vad de gör och varför det är viktigt (se Fraser 1997). Kanske beror det

på att den kompetens och kunskap de besitter ofta består av tyst kunskap? En tolkning är att denna tysta kunskap kommer till användning i berättandepraktiken där ett slags kroppslig litteracitet skapas. I denna praktik sker, vad jag uppfattar som, ett mycket konkret och handfast lärande, där bibliotekarier exempelvis visar föräldrar hur de kan läsa, sjunga och rimma med sitt barn. Ett sådant konkret och materiellt lärande har sällan tillskrivits särskilt stor betydelse eller status, varken historiskt eller samhällligt menar forskare (se exempelvis Lloyd 2014), vilket kan bidra till att de kompetenser barnbibliotekarier besitter framstår som odefinierade och sällan ses som reella.

Ytterligare en aspekt som skär genom alla de litteracitetspraktiker som jag talat om ovan är ett klart artikulert barnperspektiv. Jag uppfattar att bibliotekarierna talar för barnens perspektiv och för barnens behov inför föräldrarna. När de beskriver den ideala lässituationen för föräldrarna understryker de att det är viktigt att låta barnen vara styrande i läsningen. I berättandepraktiken fokuserar bibliotekarierna på barnen, i flera fall på det individuella barnet. Eftersom de små barnen inte har någon egen röst uppfattar jag att bibliotekarierna i högre grad än i andra barnverksamheter som jag studerat (se Leonards plåster 2015) talar för barnen och att de tydligt står på barnens sida, även om det mesta av tilltalet under träffarna riktas till föräldrarna. Här nedan sammanfattas de händelser och praktiker som föräldragruppträffarna utifrån denna studies resultat består av. Litteracitetspraktikerna överlappar och skär igenom de olika händelserna. Omsorgspraktiken finns närvarande genom alla händelser, informationspraktiken kommer tydligast till uttryck när bibliotekarien är den mest aktiva parten som då hon informerar om bibliotekens betydelse som plats. Denna praktik "glider" också över i en lärandepraktik som tydligt kommer till uttryck när bibliotekarien presenterar forskning som visar på betydelsen av att läsa för små barn och att de är kommunikativa varelser, vilket också tjänar som en motivation till varför föräldrarna ska ägna tid åt att läsa, rimma och sjunga för sina barn. Det finns en underton av att försöka övertyga föräldrarna om att detta är mödan värt, att det är lönt att stimulera små barn språkligt trots att de så små. Berättandepraktiken rymmer ett större mått av interaktion och kommer framförallt till uttryck då bibliotekarien läser för barnen samt rimmar och sjunger för barnen, ofta tillsammans med vårdnadshavarna.

Litteracitetshändelser

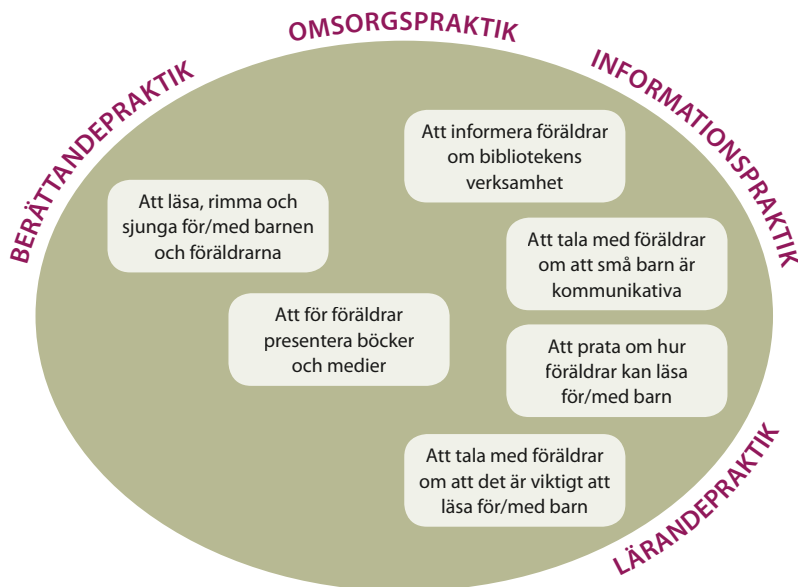
- bibliotekarien talar om att små barn är kommunikativa
- bibliotekarien informerar om bibliotekens verksamhet
- bibliotekarien presenterar ett antal böcker/medier

- bibliotekarien talar med föräldrar om hur de kan läsa för/med små barn
- bibliotekarien läser, rimmar och sjunger för/med barnen och föräldrar
- bibliotekarien talar med föräldrar om betydelsen av att läsa, rimma och sjunga för/med barnen

Litteracitetspraktiker

- Informationspraktik (bibliotekarie)
- Lärandepraktik (interaktion bibliotekarie och föräldrar)
- Berättandepraktik (interaktion bibliotekarie, föräldrar, barn)
- Omsorgspraktik (interaktion föräldrar, barn, bibliotekarie)

Figur 2 här nedan är ett försök att visualisera dessa litteracitetshändelser och litteracitetspraktiker och relationerna dem emellan. Den gröna cirkeln utgör föräldragruppsträffarna där olika litteracitetshändelser äger rum. I dessa skapas sedan ett antal olika praktiker. Praktikerna är placerade närmast de händelser som främst bidrar till att producera dem. Omsorgspraktiken finns närvarande i alla litteracitetshändelser och har av den anledningen placerats överst.

Föräldragruppsträffar. Figur 2.

Litteraturlista

- Barton, D. (2007). *Literacy. An Introduction to the Ecology of Written Language*. Malden: Blackwell.
- Borrman, P. & Hedemark, Å. (2015). *Leonards plåster. Om syfte, barnsyn och kvalitet i bibliotekets sagostund*. Stockholm: Regionbibliotek Stockholm
- Björklund, E. (2008). *Att erövra litteracitet. Små barns kommunikativa möten med berättande, bilder, text och tecken i förskolan*. Göteborg: Göteborgs universitet.
- Björklund, E. (2010). De yngsta barnens läs- och skrivhandlingar. I: Rydsjö, Hultgren, Limberg (red.). *Barnet, platsen, tiden. Teorier och forskning i barnbibliotekets omvärld*. Stockholm: Regionbibliotek Stockholm.
- Bruner, J. (1983). *Child's talk. Learning to use language*. Oxford: Oxford University Press.
- Fraser, M. (1997). *Evaluating the role of the professional children's librarian: an analysis of functions and development*. London: University of London.
- Hall, N., Larson, J. & Marsh, J. (2003). *Handbook of Early Childhood Literacy*. London: Sage.
- Harris, R. (1992). *Librarianship. The Erosion of a Woman's Profession*. Norwood: Ablex Publishing
- Hedemark, Å. (2009). *Det föreställda folkbiblioteket. En diskursanalytisk studie av biblioteksdebatter i svenska medier 1970–2006*. Uppsala: Uppsala universitet.
- Hedemark, Å. & Lindberg, J. (kommande). Stories of storytime: the discursive shaping of professional identity among Swedish children's librarians. *Information Research*
- Heydon, R. & Wang, P. (2006). Curriculum ethics in early childhood education programming: A challenge to the Ontario Kindergarten program. *McGill Journal of Education*, vol. 41, nr. 1: 29–46.
- Jochumsen, H. & Hvenegaard Rasmussen, C. (2000). *Gør biblioteket en forskel?* Danmarks biblioteksforening: Köpenhamn.
- Johansson, B. & Hultgren, F. (2015). *Rum för de yngsta. Barns och föräldrars delaktighet i kulturverksamheter*. Borås: Högskolan i Borås.
- Lagercrantz, H. (2016). *Små barn, tv och digitala medier. Barn 0–6 år – råd till föräldrar*. Stockholm: Gothia Fortbildning
- Lloyd, A. (2014). Informed Bodies: Does the Corporeal Experience Matter in Information Literacy Practice?. I: *Information Experience: Approaches to Theory and Practice*, 85–99.

- McKechnie, L. (2006). Observations of Babies and Toddlers in Library Settings. *Library Trends*, vol 55, nr. 1: 190–201.
- McKenzie, P. & Stooke R. (2007). Producing storytime: A collectivist analysis of work in a complex communicative space. *Library Quarterly*, vol. 77, nr. 1: 1–19.
- Ruddick, Sara (1995). *Maternal thinking: Toward a politics of peace*. Boston: Beacon.
- Rydsjö, K. (2012). *Dags att höja ribban!? En rapport om samverkan mellan barnhälsovård och bibliotek kring små barns språk- och litteracitetsutveckling*. Ängelholm: Region Halland.
- Rönnerberg (2008). *Blöjbarnsteve – om hur barn under 3 år upplever tv och leker med fjärrkontroll*. Uppsala: Filmförlaget
- Schmidt, C. (2015). "Vi packar mängder med böcker, kanelgiffar, saft och kör ut." *En rapport om läsfrämjande insatser hos folkbiblioteken i sex län/regioner*. Halmstad: Regiobibliotek Halland.
- Snow, C. & Ninio, A. (1986). The contracts of literacy. What children learn from learning to read books. I: Teale & Sulzby (red.). *Emergent literacy. Writing and Reading*. Norwood: Ablex Publishing Corporation.
- Stooke, R. & McKenzie, P. (2009). Leisure and Work in Library and Community Programs for Very Young Children. *Library Trends*, vol 57, nr. 4: 657–675.
- Street, B. (2000). Literacy events and literacy practices. Theory and practice in New Literacy Studies. I: Martin-Jones & Jones (red.). *Multilingual literacies. Reading and writing different worlds*. Amsterdam: J. Benjamins Publishing.
- Street, B. (2003). What 's "new" in New Literacy Studies? Critical approaches to literacy in theory and practice. *Literacy, Education & Development*, vol. 5, nr 2: 1–10.
- Svensson, Pia (2015). Känd barnläkare kräver maxtid för skärmtittande. *Göteborgsposten*, 2015-03-31
- Tobin, R. & McInnes, A. (2008). Accommodating differences in differentiated literacy instruction in grade 2/3 classrooms. *Literacy*, vol. 42, nr 1: 3–9.

Samtal om kvalitetsmodellen

– exemplet föräldragruppsträffar

Annika Nagorsen Kastlander

Länsbibliotek Uppsala

Kvalitet i bibliotekets tjänster

Bibliotekslagen lyfter fram främjandet av kvalitet som ett av de prioriterade huvudområdena för den regionala biblioteksverksamheten (Bibliotekslagen 2013:801). Men vad är kvalitet egentligen och hur kan den mätas? Malin Ögland diskuterar i *Mäta och väga* begreppen *inre* och *yttre effektivitet*, där den *inre effektiviteten* mäter om vi gör saker rätt och den *yttre effektiviteten* ger en fingervisning om vi gör rätt saker (Ögland 2014: 41).

Hur kan vi då rent konkret veta att det är kvalitet i de tjänster biblioteket erbjuder? Eller med andra ord: hur kan vi mäta att vi gör saken rätt? Här har arbetet med kvalitetsmodellen som är framtagen av Elisabet Rundqvist (f.d. Ahlqvist) på Kungliga biblioteket visat sig vara ett användbart hjälpmedel. Kvalitetsmodellen är en sammanslagning av olika modeller som används för utvärdering av tjänstekvalitet, och har tidigare applicerats av Regionbibliotek Stockholm på sagostunden och på fysiska och digitala referenssamtal (se till exempel Borрман & Hedemark 2015).

Under våren 2016 ville Länsbibliotek Uppsala inom ramen för projektet Dela Läslust tillämpa kvalitetsmodellen på föräldragruppsträffar. Den följande texten är en sammanställning av denna undersökning. I samband med förberedelserna av undersökningen har jag haft stor nytta av Regionbibliotek Stockholms arbetsbeskrivning *Att arbeta med kvalitetsmodellen*.

I det följande kommer jag först att berätta om bakgrunden till studien, om hur jag gick till väga för att samla in och bearbeta materialet och därefter presenteras och diskuteras resultaten.

Vad är en föräldragruppsträff?

Föräldragruppsträffar anordnas som en del i barnhälsovårdens föräldrautbildning och sker i samarbete mellan bibliotek och barnhälsovården i hela landet. Tjänsten riktar sig till föräldrar och deras nyfödda barn och träffens utseende och innehåll kan variera. I Uppsala län samarbetar representanter från barnhälsovården, familjecentraler, öppna förskolor och bibliotek i lokala *Språknät* för att planera det gemensamma arbetet kring små barns språkutveckling, och där är föräldraträffarna en central del i samarbetet (Danielsson 2016).

Syfte och metod

Länsbibliotek Uppsala ville tillämpa kvalitetsmodellen på bibliotekstjänsten föräldragruppträff. Tanken var att genom samtal med yrkesverksamma bibliotekarier komma fram till relevanta markörer för kvalitetsmodellens olika parametrar. Materialet som genererades i samtalen skulle sedan sammanställas, bearbetas och slutligen resultera i en checklista för föräldragruppträffar. Listan ska i sin tur kunna användas som arbetsmaterial och stöd, så att biblioteken kan arbeta mer strukturerat med kvalitetsfrågor.

För oss på länsbiblioteket var den här undersökningen också en möjlighet att pröva kvalitetsmodellen som sådan; vi ville lära oss mer om hur modellen fungerar i praktiken, och ta reda på om den kan fungera som ett verktyg för det fortsatta kvalitetsarbetet.

För att genomföra undersökningen användes samtal som metod, något som Regionbibliotek Stockholms arbetsbeskrivning *Att arbeta med kvalitetsmodellen* rekommenderar. Jag bokade tid med bibliotekarier som ansvarade för föräldragruppträffar på olika bibliotek i Uppsala län.

Nio samtal har genomförts med totalt tio informanter, från åtta olika bibliotek, i sex olika kommuner. Vid fem samtal har jag haft med mig en kollega och vid ett samtal var två informanter samtidigt närvarande. Samtalen varade i genomsnitt 60 minuter. Varje samtal spelades in som stöd för vidare arbete med materialet och jag meddelade att informanterna skulle vara avidentifierade i den framtida texten vid citering. För att fördjupa samtalet kring kvaliteten i föräldragruppträffarna bjöds sedan samtliga informanter in till ett uppföljande möte där de fick möjlighet att tillsammans fördjupa sig i det material som genererats i intervjuerna.

En bild, tre frågor, elva parametrar

Samtalen inleddes med att jag visade en bild på kvalitetsmodellen och berättade om tidigare användningsområden, samt den här undersökningens syfte och mål. Därefter samtalade vi utifrån tre övergripande frågor om föräldragruppträffarna. Jag ville veta hur informanterna uppfattar syftet med föräldragruppträffen, hur lång erfarenhet de har av att arbeta med träffarna samt få en kort beskrivning av innehåll och upplägg på en sådan träff.

Sedan ombads informanterna att resonera kring kvalitetsmodellens elva parametrar:

- Pålitlighet
 - Lyhördhet
 - Kompetens
 - Tillgänglighet
 - Tillmötesgående
 - Kommunikation
 - Trovärdighet
 - Trygghet
 - Rättelse
 - Påtagliga faktorer
 - Förståelse/kunskap om kunden
-

Vad tänker informanten när hen ser parametern? Vilka associationer finns kring parametern och föräldragruppträffar? Vad skulle parametern kunna innebära för tjänsten? Hur skulle i så fall möjliga markörer kunna se ut?

En markör beskriver alltså hur vi kan åstadkomma en viss parameter: pålitlighet, lyhördhet etc. Om vi till exempel under parametern *Trovärdighet* diskuterar vikten av att informationen som lämnas ut vid en föräldragruppträff behöver vara faktagranskad, kan en möjlig markör vara: Vi faktagranskar all information.

Jag informerade om att alla informanter skulle få ta del av en sammanställning av materialet i ett senare skede, för att ge kommentarer, innan ett förslag till en checklista skulle skapas. Jag underströk också att informanterna kunde kontakta mig när som helst om det skulle dyka upp flera funderingar.

Efterarbete

Efter varje samtal transkriberades materialet, därefter sammanfattade jag det informanterna hade sagt och nyckelteman utkristalliserades. Med informanternas svar som grund formulerade jag markörer för varje parameter.

Efter att alla svar hade sammanställts och markörer hade formulerats till var och en av parametrarna bjöd Länsbibliotek Uppsala in alla informanter till ett gemensamt möte. Under träffen rekapitulerade vi vad som hade gjorts un-

der våren, bilden på kvalitetsmodellen visades och parametrarna repeterades. Deltagarna delades därefter in i smågrupper för att diskutera bruttolistan av parametrar och markörer. Vi ville att de skulle ta ställning till om de föreslagna markörerna var dels relevanta, dels rätt placerade under respektive parameter. Informanterna fick också möjlighet att fritt reflektera över materialet – fanns det något som behövde ändras, läggas till eller dras ifrån?

Jag har i arbetet med kvalitetsmodellen försökt att hålla frågorna och informationen kring parametrarna så öppna som möjligt för att i största möjliga mån kunna utgå från informanternas tankar och funderingar. Det är viktigt att lyfta fram att det är bibliotekarierna som med sin erfarenhet och kunskap om just föräldragruppsträffar har gett parametrarna sin substans. Men då vi människor som de sociala varelser vi är alltid påverkar varandra, har samtalsledaren och insamlaren av materialet naturligtvis även haft en inverkan på resultatet.

Resultat och diskussion

De tre frågorna: syfte, innehåll och erfarenhet av föräldragruppsträffar

När det gäller syftet med föräldragruppsträffen var alla informanterna överens om tre viktiga punkter. Föräldrträffarna anordnas för att:

- presentera biblioteket
- inspirera föräldrar att läsa med sina barn
- förmedla vikten och betydelsen av läsning för barns språkutveckling

Informanternas erfarenhet från arbete med föräldragruppsträffar visar på en stor spridning, där några arbetat med träffarna några få gånger och andra i upp till 30 år. Det ska också påpekas att en del bibliotek har endast en bibliotekarie som ansvarar för träffarna, medan det på andra bibliotek finns flera bibliotekari-er som delar ansvaret för dem.

Vid en föräldragruppsträff ska föräldrarna få information om biblioteket i allmänhet och om vikten av läsning för barnets språkutveckling, menar informanterna. Vid träffarna presenteras biblioteket och dess utbud för föräldrar och barn, och de får veta hur de kan komma i kontakt med biblioteket. Informanterna belyser vikten av att ha material på olika språk till hands eller att informera om dess existens. Material från Äppelhyllan (till exempel taktila böcker) visas och en del informanter använder sig av filmen *Hitta språket* – några informanter tipsar om filmen medan andra väljer att visa filmen under själva föräldragruppsträffen.

När det gäller tidpunkten för föräldragruppträffarna så finns det en stor variation. Vissa träffar anordnas när biblioteket är öppet och andra förläggs utanför bibliotekets öppettider. De informanter som talar i positiva ordalag om att anordna träffarna utanför bibliotekets öppettider motiverar detta med att föräldrar och barn ska få vara ostörda. Informanter talar om sin önskan att ge föräldragruppen tid att utforska biblioteket i sin egen takt och ta till sig informationen på sitt eget sätt.

Informanternas svar vittnar också om variationer som gäller lokaler, där vissa bibliotek har möjlighet att genomföra träffen i ett avskilt rum medan andra inte har den möjligheten.

Tanken med de tre inledande frågorna var att få informanten att börja resonera om föräldragruppträffen, som en uppvärmning inför det mer strukturerade samtalet kring kvalitetsmodellens parametrar. Informanternas svar på dessa tre frågor visade sig vara mycket värdefulla både för själva samtalsituationen och för det senare arbetet med sammanställningen av materialet. Redan i informanternas tankar kring upplägg och syfte med föräldragruppträffen kunde jag ana parametrar som vi under senare delen i samtalen skulle komma att samtala om.

På tal om parametrar

I det följande presenterar jag respektive parameter och de markörer som samtalen resulterade i. Därefter beskriver jag det förslag till sammanslagning av parametrar som informanterna kom fram till under det uppföljande gemensamma mötet samt det förslag till checklista för föräldragruppträffar som blev slutresultatet.

Pålitlighet

”Det känns tryggt att veta att även om föräldrarna har varit på olika föräldragruppträffar, så har de ändå fått höra samma sak. [...]. Det handlar ju inte bara om vad föräldrarna får med sig utan ju även om vårt varumärke, att visa att vi är kompetenta på det vi gör. Du ska få samma kvalitet var du än kommer”.

Parametern *Pålitlighet* beskrevs av många informanter som väldigt grundläggande i allt biblioteksarbete. Biblioteket beskrivs vara en institution som står för ett kvalitetsbegrepp som verksamheten ska leva upp till. Att vara pålitlig innebär att biblioteket gör allt för att träffarna ska genomföras.

Den bild som visas av biblioteket på föräldragruppträffen för besökarna behöver också stämma överens med verkligheten. Den information som ges på träffen ska vara korrekt.

I samtalen framträder vikten av likvärdighet, där informanterna genomgående återkommer till utsagan att det är viktigt att besökaren ska få samma information och få med sig ungefär samma innehåll oavsett på vilket bibliotek träffen äger rum.

Funderingar kring denna parameter leder också till att flera informanter uttrycker att det vore en bra idé om det skulle finnas rutiner och en plan vid eventuell frånvaro av personal. Det framkommer i flera samtal att sådana rutiner inte finns – om den ansvariga bibliotekarien blir sjuk så måste träffen ställas in.

Under denna parameter diskuteras också flerspråkighet och vikten av att besökaren får möjlighet att ta del av träffen och materialet på sitt eget språk.

De markörer som föreslogs för parametern var följande:

Markörer

- Vi håller det vi lovar.
 - Vi granskar våra källor.
 - Vi är inlästa på området och kan svara på frågor.
 - Vi har en plan/rutin vid personalens frånvaro.
 - Vi är öppna för synpunkter.
 - Vi ger likvärdig information på alla föräldragruppträffar.
-

Lyhördhet

”Man måste vara beredd att det kan ta en vändning som man inte har tänkt på och gilla läget då.”

Denna parameter anges av många informanter som en av de viktigaste parametrarna vid föräldragruppsträffarna. Informanterna menar att det är en grundförutsättning att bibliotekarien kan lyssna, svara på frågor eller spinna vidare på de trådar som besökaren delar med sig av för att en föräldragruppsträff ska bli bra. Bibliotekspersonalen behöver vara lyhörd för användarens behov och anpassa träffen efter de aktuella omständigheterna; inte minst för att det är små barn inblandade kan det vara svårt att följa en exakt plan.

Under denna parameter diskuteras också behovet av att som bibliotekarie ha förståelse för sina egna begränsningar och vikten av att vara ärlig med det man inte kan. Informanterna uttrycker genomgående att man försöker skapa en stämning där alla får komma till tals, man önskar få till en dialog och vill undvika envägskommunikation. Resonemangen kring lyhördhet sätter också igång tankar kring att känna av och inrikta sig på barnens humör vid den aktuella träffen.

Vikten av att vara öppen för besökarnas erfarenheter och veta om det finns flera språk som talas i gruppen anges som viktiga aspekter när det gäller parametern *Lyhördhet*.

Markörer

- Vi ser föräldrar och barn och bemöter gruppen med öppenhet.
 - Vi är öppna för föräldrarnas frågor, tankar och funderingar.
 - Vi svarar på alla frågor.
 - Vi anpassar samtalen till gruppen, dess storlek och barnens dagsform.
 - Vi ser till att alla har det bekvämt, sitter och hör bra.
 - Vi tar hänsyn till besökarens behov och egen kunskap.
-

Kompetens

”Men jag brukar gå på föreläsningar om barns tidiga språkutveckling för att få med mig några nya argument, men oftast känner jag att jag inte behöver det för jag kan och vet faktiskt vad jag pratar om, det här är det senaste inom forskningen. Men man kan få nya sätt att formulera sig på, man kan få nya argument och det tycker jag stärker mig.”

Parametern upplevs som väldigt övergripande av informanterna, och flera informanter påtalar att nästan vad som helst kan inrymmas här. Många av de markörer som lyfts under parametrarna *Lyhörddhet* och *Pålitlighet* kommer upp även här. Informanterna menar vidare att det är viktigt att vara insatt i barnlitteraturen och att ha grundläggande kunskap om barns språk- och läsutveckling. Kunskap om organisationen anses också vara en viktig ingrediens för parametern *Kompetens*.

Några informanter menar att egen erfarenhet av att ha barn kan vara en ingång till samtal. Kompetens beskrivs också i termer av förmåga att ta emot besökarnas erfarenheter så att gemensamma samtal kan uppstå. Kompetensen visar sig också genom att man är väl förberedd inför träffen.

Markörer

- Vi har kunskap om barn och barns utveckling.
 - Vi har barnbibliotekariekompetens på alla bibliotek.
 - Vi avsätter tid att förbereda oss för föräldragruppträffen och vet att det vi pratar om stämmer.
 - Vi kan svara på frågor om barns språk- och läsutveckling och det vi inte kan tar vi reda på.
 - Vi håller uppdaterade om ny forskning inom området.
 - Vi har litteraturkunskap och kunskap om organisationen.
-

Tillgänglighet

”Vi måste verkligen stå för det vi säger, det kan ju handla om öppettider, vi kan ju säga att biblioteket är jättebra och sedan är det aldrig öppet på förmiddagarna när familjerna vill komma.”

Här menar informanterna att parametern kan avse både biblioteksrummet och mötet med användaren. Vikten av att anpassa sina öppettider till målgruppens behov diskuteras. Informanterna påpekar vikten av att skapa en lugn miljö och att barnsäkra och barnanpassa rummet. Det beskrivs som fördelaktigt om det finns ett rum, där bibliotekarien tillsammans med föräldrar och barn kan vara helt ostörd, men där detta inte finns får bibliotekspersonalen göra det bästa av situationen.

Alla informanter talar om betydelsen av att kontrollera möjligheten att ta sig in i biblioteket: finns det utrymme för att ställa barnvagnen någonstans? Finns det möjlighet att delta för dem som har funktionsnedsättningar? Finns det material på flera språk och har vi tillgång till tolk om det behövs?

Markörer

- Vi anpassar föräldragruppträffens tider efter användarnas behov.
 - Vi erbjuder ett rum som är anpassat efter användarnas behov (barnvagnar, rullstol med mera).
 - Vi erbjuder tillgång till toalett och skötbord.
 - Vi talar om via vilka kanaler biblioteket kan nås, till exempel via hemsidan och sociala medier.
 - Vi erbjuder fortsatt tillgänglighet även efter avslutad föräldragruppträff.
-

Tillmötesgående

”Det gäller ju i princip all biblioteksverksamhet att man ska vara tillmötesgående och lyssna på det de säger och det de frågar, det har ju också med pålitlighet att göra. Man gör allt för att de ska trivas inte bara vid den stunden utan också rent allmänt på bibblan”.

De flesta tankar som delges under denna parameter har nämnts tidigare under parametern *Lyhördbet* och många informanter påpekar också att *Lyhördbet* och *Tillmötesgående* går in i varandra och hör ihop. Det handlar om att få föräldrarna att känna sig välkomna med sina barn, att till exempel förbereda och barnsäkra rummet.

Att bibliotekarien är tillmötesgående visar sig också i bibliotekariens beredskap att ta emot besökarnas synpunkter, frågor och särskilda önskemål. Det kan också handla om att vara tillmötesgående i kontakten med barnhälsovården, att hitta ett samarbete som fungerar för båda parter.

Markörer

- Vi är flexibla och lyhörda för gruppens behov.
 - Vi hjälper till och bjuder på oss själva.
 - Vi är öppna och tillgängliga för gruppens frågor, funderingar och reaktioner.
 - Vi bemöter gruppen med omtanke och respekt.
 - Vi skapar en välkomnande, öppen och tillåtande miljö.
 - Vi skapar en bra kontakt med barnhälsovårdens personal.
-

Kommunikation

”Vad vi har gjort nu inför hösten är att vi skrivit ihop ett litet blad utifrån BVC:s önskemål som de kan dela ut, vad händer på BVC-träffen, vad händer på biblioteket, vad är det vi kommer att prata om. Så de kan var lite förberedda på att det här är stommen, men den är ju inte helt fyrkantig utan vi kan gå utanför och prata om annat också.”

Kommunikation sker dels med BHV-sjuksköterskor och dels med föräldrar och barn. Kontakten och planeringen med BHV-sjuksköterskorna beskrivs som jätteviktig och det påpekas att det behöver finnas en kontinuerlig diskussion. Det är viktigt att fortlöpande se över den information som föräldragruppen får med sig. En del informanter framhåller vikten av att få information om särskilda behov i gruppen via kommunikation med barnhälsovården.

Informanterna beskriver att de aktivt motverkar envägskommunikation och eftersträvar en öppen dialog, genom att ge utrymme för deltagarna att delge egna erfarenheter. Samtidigt är man väldigt tydlig med att påpeka att de besökare som vill vara tysta får vara det. Ett fåtal informanter uttrycker i detta sammanhang behovet av att ha humor och kunna ”skoja till det” vid föräldragruppträffarna.

En del informanter framhåller vikten av att kommunicera direkt med barnen och att utforma föräldragruppträffen så att den blir intressant för dem. Men övervägande anger informanterna att de i första hand inriktar sig på föräldrarna som målgrupp, för att via dem även nå barnen.

Några informanter uttrycker att det också kan finnas ett värde i att besökarna träffar och kommunicerar med varandra, att föräldragruppträffen kan bli en utgångspunkt för utbyte av tankar och erfarenheter i gruppen som även kan fortsätta efter det avslutade mötet.

Kommunikation handlar också om att etablera en fortsatt kontakt mellan föräldragruppen och biblioteket efter träffen. Besökarna ska veta var biblioteket finns och hur de kan få komma i kontakt med biblioteket (fysiskt, - själva byggnaden och via hemsida och sociala medier).

Markörer

- Vi kommunicerar med BVC om det finns något särskilt vi behöver veta om gruppen.
 - Vi informerar gruppen om vad som kommer att hända på föräldragruppsträffen.
 - Vi går igenom vilken information gruppen får med sig från föräldragruppsträffen.
 - Vi informerar alla i personalen om vilken information användarna får med sig.
 - Vi tycker det är roligt och visar detta.
 - Vi skojar till det.
 - Vi tittar igenom hur marknadsföringen ser ut och om vi når ut till alla som vi vill nå ut till.
 - Vi har en arbetsbeskrivning för föräldragruppsträffen.
 - Vi skapar utrymme för att deltagarna ska kunna kommunicera med varandra.
-

Trovärdighet

”Ja, det är ju A och O i det här. De ska ju förhoppningsvis tycka att det här är viktigt och att jag vet vad jag pratar om. Men trovärdighet handlar också om [...] att jag kan tala om det jag inte vet, när jag inte har kunskaperna, då måste jag faktiskt säga det”.

Trovärdighet betyder att leva upp till det man lovar. Informanterna är alla väldigt måna om att inte ge fel information eller råd. Det har också med kompetens att göra, menar informanterna, att besökarna kan lite på att det bibliotekarien säger är sant och har substans. Det handlar om hur man förmedlar det man kan och det påpekas att trovärdighet hänger ihop med pålitlighet och kompetens.

Det finns olika idéer om hur trovärdighet kan åstadkommas. En del informanter tycker att trovärdighet är något som föräldrarna ska känna och att den kan åstadkommas genom att bibliotekarien är saklig och håller sig till fakta. Andra informanter menar att trovärdighet kan åstadkommas genom att ”bjuda på sig själv” och dela med sig av egna erfarenheter om till exempel småbarnstiden.

En del informanter påpekar att trovärdighet kan åstadkommas genom en arbetsmiljö som skapar utrymme för alla i personalen att ta del av informationen som ges på föräldragruppsträffen. Biblioteksanställda som inte har träffarna måste ändå få veta vad som händer på träffarna.

Tankarna kring denna parameter känns i stort igen från resonemangen kring *Pålitlighet* och *Kommunikation*.

Markörer

- Vi håller det vi lovar.
 - Vi rättar till information som har blivit fel.
 - Vi säkerställer att alla i personalen vet vilken information som går ut.
 - Vi faktagranskar all information.
 - Vi delar med oss av våra egna erfarenheter.
-

Trygghet

”Det är en trygghet att veta att du kan komma hit även om ditt barn skriker”.

Under parametern *Trygghet* går tankarna i två riktningar, dels tänker informanterna på deltagarnas trygghet och hur den kan skapas, dels handlar resonemangen om bibliotekarien själv och hur viktigt det är att vara trygg i sin egen profession. När det gäller deltagargruppen kan en introduktion om vad som kommer att hända under träffen skapa en känsla av trygghet. Det kan vara så enkelt som att berätta för deltagarna hur lång tid träffen ungefär tar och var toaletterna och skötborden ligger, menar informanterna. Men det är lika viktigt att påminna sig själv om att *jag kan det här och det jag inte kan, kan jag ta reda på*.

Miljön kring föräldragruppträffen måste vara trygg och anpassad för små barn och så bör det finnas lite avskildhet, menar informanterna.

Många informanter anser att trygghet hänger ihop med trovärdighet och även pålitlighet.

Markörer

- Vi skapar en trygg miljö som är anpassad för småbarn.
 - Vi talar om vad gruppen kan förvänta sig under en föräldragruppträff.
 - Vi påbörjar träffen med att gå igenom det praktiska, som var toaletten och skötbordet finns.
 - Vi litar på vår egen förmåga och skicklighet.
-

Rättelse

”Om det är nåt som jag framför eller nåt som jag har talat om som inte stämmer, eller om det är nåt i mitt upplägg som inte är bra, då måste jag ju rätta till det.”

Ett genomgående mönster har varit att informanterna har stannat upp vid parametern *Rättelse* och av alla informanter är det endast en informant som direkt hade någonting att säga om parametern. Hen talar om vikten att rätta till information som har blivit fel, samt betydelsen av att få göra fel, det vill säga testa och prova sig fram för att kunna utveckla verksamheten.

Informanterna tycker genomgående att parametern är svår och ingår i flera andra parametrar såsom kommunikation, lyhördhet och tillmötesgående. Det uttrycks av flertalet informanter att rättelse som enstaka parameter inte behöver ingå i en framtida checklista

Det påpekas också som en outtalad regel att man absolut aldrig får rätta besökarna, däremot framgår det att besökarna gärna får rätta bibliotekarien.

Markörer

- Vi rättar till information som har blivit fel.
 - Vi provar olika idéer och upplägg och rättar till det som inte fungerar.
-

Påtagliga faktorer

”Ja, men påtagliga faktorer det är ju gruppens storlek, det kan bli väldigt olika om man är 4 eller om man är 17”.

Informanternas funderingar handlar under parametern *Påtagliga faktorer* om gruppens storlek, där cirka 10 personer beskrivs vara det optimala antalet för att få den dynamik som krävs i gruppen för att besökarna ska kunna samtala med varandra.

Tankar finns även kring rummet och tiden, att rummet behöver vara förberett och att det finns möjlighet till avskärmning om det inte finns ett extra rum att tillgå. Vikten av att se över om tiden för träffen passar målgruppen diskuteras. Informanterna påtalar också att bibliotekarien behöver anpassa mötet efter barnens ålder och dagshumör. Att i samråd med BHV-sjuksköterskan förbereda sig på gruppens sammansättning, då hen känner gruppen bäst, anser en del informanterna vara avgörande för att träffen ska bli bra.

Det är också avgörande om föräldragruppträffen anordnas innan barnet är fött eller om barnet är med. Idén om en träff med föräldragrupper innan barnen är födda och uppföljande träffar efter barnens födelse lyfts fram.

Samarbetet med BHV-sjuksköterskorna beskrivs som ytterst betydelsefullt och det behöver finnas en insikt i varandras verksamheter. Det är viktigt att informationen i inbjudan till träffen är så tydlig som möjlig och att alla i personalen vet att det kommer en föräldragrupp.

En påtaglig faktor anses också förberedelsen vara, här vittnar flera informanter om att det är en stor skillnad om man har haft tid att förbereda sig eller om man bara kommer inspringande till träffen. Informanterna uttrycker att detta också har med kompetens och att känna sig trygg i sin egen profession att göra.

Markörer

- Vi skapar en trivsamt miljö och ser till att alla sitter bekvämt och hör bra.
 - Vi anpassar träffen efter gruppens storlek och ålder på barnen.
 - Vi tar hänsyn till föräldrarnas och barnens dagsform.
 - Vi skapar de bästa förutsättningarna genom förberedelse och planering.
 - Vi samarbetar och kommunicerar med BHV-sjuksköterskor.
 - Vi välkomnar alla.
 - Vi anpassar våra öppettider till målgruppen.
-

Förståelse/kunskap om kunden

”Alltså för min del är det nog mycket min egen småbarnstid. Alltså när det gäller förståelse i alla fall, man kanske kommer för sent, man kanske är trött eller kommer inte alls eller så liksom. Jag tycker det är väldigt viktigt att inte stressa upp föräldrarna [...] man kan försöka boosta dem lite grann”.

Under diskussioner kring parametern *Förståelse/kunskap om kunden* talar informanterna om vikten av att sätta sig in i användarens situation. Här tänker ett flertal av informanterna att kunden i första hand är föräldern och inte barnet. Det är viktigt att tänka på vilka behov målgruppen kan ha, kanske genom att dra paralleller till egna erfarenheten av att ha småbarn, menar en del informanter. *Förståelse/kunskap om kunden* visar sig i anpassning av träffens längd till målgruppen och den aktuella situationen. Därför anser många informanter att det är viktigt att i förväg veta hur gamla barnen är som kommer till träffen.

Flera informanters berättelser vittnar om att de är väldigt flexibla och anpassar sig efter de situationer som uppstår, men att det kan vara bra att veta om det finns särskilda förutsättningar. Finns det deltagare med annat modersmål än svenska i gruppen? Finns det funktionshinder eller behov av teckentolkning? Har man informationen innan träffen så blir servicen bättre, menar många informanter.

Förståelse/kunskap om kunden visar sig också i informanternas insikt att det inte är bra om det blir för många i gruppen, då barnens humör smittar av sig. Barnen kan i för stora grupper bli upptagna med varandra och det kan bli svårt att fånga intresset. Att ha kunskap om barns utveckling och språkutveckling är en förutsättning för att få förståelse för kunden.

Informanterna funderar under denna parameter även kring faktumet att det kommer väldigt få föräldrar som är mångspråkiga trots att biblioteket kan ligga i ett mångspråkstätt område.

Markörer

- Vi skapar oss en förståelse för kunden genom kontakt med BHV-sjuksköterskan.
 - Vi får förståelse för gruppen genom samtal under själva föräldragruppsträffen.
 - Vi lär oss mer om målgruppen med varje ny föräldragruppsträff vi håller i.
 - Vi informerar oss om vilka som bor i området.
 - Vi funderar om vi når ut med informationen till alla som vi vill nå ut till.
 - Vi anpassar våra öppettider till användarnas behov.
 - Vi har kunskap om kundens möjlighet att ta sig till biblioteket.
-

Att skapa en checklista

Många olika idéer framkom om parametrarnas relevans för föräldragruppsträffen. Alla informanter tyckte att flera parametrar såsom till exempel *Lyhördhet*, *Tillgänglighet*, *Tillmötesgående* och *Kommunikation* går in i varandra. Några informanter menade att alla parametrar är lika viktiga, även om de tangerar varandra.

Under det gemensamma, avslutande uppföljningsmötet blev det än en gång tydligt att det fanns olika idéer om parametrarnas vara och icke vara. De informanter som föreslog att antalet parametrar i checklistan borde reduceras var väldigt övertygande. De befarade att en alltför lång checklista inte skulle komma till användning i det dagliga arbetet.

Då flera parametrar upplevdes vara likvärdiga och överlappande, föreslogs det på mötet att checklistan kunde bestå av de fyra parametrarna: *Kompetens*, *Pålitlighet*, *Kommunikation* och *Lyhördhet* och att markörer från de resterande parametrarna skulle inordnas under dessa fyra huvudkategorier. När det kommer till parametern *Tillgänglighet* gjorde vi på Länsbibliotek Uppsala senare bedömningen att dess markörer inte kunde integreras på ett övertygande sätt under någon av de fyra föreslagna parametrarna. Vi rekommenderar därför att checklistan för föräldragruppsträffen utformas enligt förslaget nedan. Vi vill dock understryka att checklistan inte utgör slutet på arbetet med kvalitetsmodellen utan snarare kan ses som upptakt till en ny process: Nu gäller det att testa checklistan i ”verkligheten” och redigera det som behöver ändras.

Checklista föräldragruppträff – ett förslag

Pålitlighet – markörer

- Vi säkerställer att träffarna genomförs.
- Vi har en plan för ansvarig personals frånvaro.
- Vi erbjuder en miljö som är anpassad för småbarn.
- Vi ger likvärdig information på alla föräldragruppträffar.

Kompetens – markörer

- Vi har kunskap om barns språkutveckling och barnlitteratur.
- Vi håller oss uppdaterade om ny forskning inom området.
- Vi testar och utvecklar olika metoder.
- Vi informerar oss löpande om närområdet och vilka som bor där.

Lyhördhet – markörer

- Vi är öppna för deltagarnas frågor, tankar och funderingar.
- Vi tar hänsyn till besökarens behov och förkunskaper.
- Vi anpassar samtalen till gruppens storlek och barnens dagsform.
- Vi ser till att alla har det bekvämt, sitter och hör bra.

Kommunikation – markörer

- Vi upprätthåller en bra kontakt med barnhälsovården.
- Vi informerar all övrig personal på biblioteket om föräldragruppträffarna.
- Vi har en fungerande marknadsföring av föräldragruppträffarna.
- Vi skapar utrymme för att deltagarna ska kunna kommunicera med varandra.

Tillgänglighet – markörer

- Vi erbjuder föräldragruppträffen på tider som passar för målgruppen.
- Vi erbjuder fortsatt kontakt även efter föräldragruppträffen.
- Vi presenterar bibliotekets informationskanaler, till exempel webb och sociala medier.
- Vi erbjuder tillgång till toalett och skötbord.

Avslutande reflexioner

Samtalens karaktär

Samtalen gav förutom att resultera i det empiriska materialet som ligger till grunden för själva checklistan också en genuin inblick i bibliotekens och bibliotekariernas arbetssituation. Vid ett av samtalen blev vi till exempel flera gånger avbrutna av kollegor när vi pratade, då det fanns få möjligheter att gå undan eller arbeta avskilt i det aktuella biblioteket.

I efterhand kan jag tycka att det är synd att det inte gick att samordna samtal med flera informanter samtidigt. Det enda tillfälle då jag träffade två informanter samtidigt kring kvalitetsmodellen upplevde jag som mycket givande. Informanterna hade stor nytta av varandra och satte igång varandras tankeprocesser på ett mycket fruktbart sätt. Med närvaro av endast en informant är risken stor att samtalet liknar en utfrågning och att informanterna känner sig utvärderade, vilket kan hämma samtalsituationen och det fria tankeflödet. Jag rekommenderar därför alla som vill testa att arbeta med kvalitetsmodellen att om möjligt samla flera informanter till samtal kring den.

Transkribera eller ej?

Jag bedömer det som oerhört värdefullt att kunna spela in samtalen för det vidare arbetet med materialet, men om man per automatik ska transkribera materialet kan diskuteras. Fördelar med transkriberingen är att man får med nyanser i det informanterna säger. Den ger en djup inblick i materialet och ett stort underlag att hämta citat ifrån. Processen med transkribering ger också tillfälle att upptäcka om samtalsledaren eventuellt påverkar tankegångarna hos informanterna. Den stora nackdelen är dock tidsaspekten: det är enormt tidskrävande att överföra inspelningen till skriven text. Jag bedömer därför att man kan klara sig bra utan att transkribera. Det förutsätter dock att man har med sig en kollega som kan anteckna vid samtalstillfället.

Parametrarnas vara eller icke vara

Jag har under arbetet med samtalen funderat en del kring parametrarnas flytande övergångar: kan det vara så att parametrarna just för att de tangerar varandra sätter igång ett tänkande i nyanser? När jag tittar på det empiriska materialet tycker jag mig se att just så är fallet.

Om man som informanterna i den här undersökningen önskar sig en kort checklista, har man två val. Antingen beslutar man sig för att ha ett större antal

parametrar på checklistan och väljer då några få markörer under varje parameter, eller så skär men ner antalet parametrar och utökar med flera markörer.

Faran med en alltför hård nerbantning av parametrar i checklistan kan vara att markörerna förlorar sin uppenbara förklaring. Om man tappar de värdefulla nyanser som diskussionerna kring parametrarna har gett upphov till, kan checklistan bli otydlig. Samtidigt behövs största möjliga tydlighet för att kunna utvärdera en tjänsts kvalitet. Man får hela tiden akta sig för att inte förväxla kvalitet med kvantitet, annars går syftet förlorat. En önskan att hålla checklistan kort är just en önskan, men inget ändamål i sig. Det återstår som sagt att testa om checklistan lämpar sig att använda i det dagliga arbetet i biblioteksverksamheten.

Tankar om "pekpinnar"

En intressant iakttagelse som framträder tydligt i materialet är att informanterna genomgående förhåller sig till och försöker avgränsa sig från bilden av den tillrättavisande bibliotekarien. Genomgående uttrycker informanterna att de vill skapa en dialog och vill undvika mässande och envägskommunikation. Ordet "pekpinnar" är ett ord som nämns i nästan samtliga samtal och då alltid i samband med att informanten säger sig vilja undvika att använda sådana.

Vikten av reflexion

Avslutningsvis kan sägas att det var en utmaning för alla informanter att fundera och resonera kring parametrarna och endast i ett fåtal samtal fanns tid och kraft kvar att även resonera kring möjliga markörer. Det var inte lätt att förmedla sina tankar och i likhet med slutsatserna i *Leonards plåster* så är det tydligt att det finns mycket kunskap som upplevs som svårt att tala om eller formulera i ord. Det blev också tydligt att det var en utmaning för informanterna att i sina resonemang distansera sig från den ordinarie verksamheten. Tankarna kring parametrarna kunde lätt vandra tillbaka till hur verksamheten ser ut just nu och hur mycket det finns som inte går att påverka. Jag bedömer dock att majoriteten av informanterna tyckte att det var intressant att få stanna upp och fundera på sin egen profession och kunskap. Jag menar att samtalen kring kvalitetsmodellen har öppnat upp för detta som följande citat visar:

"[...] bara det här att vi sitter och pratar det gör ju att man tänker till. Vi gör det i vanliga fall i arbetsgruppen att vi tittar igenom vad vi gör och hur och så, men just att fokusera på de här punkterna som jag inte har tänkt så noga igenom innan ger någonting".

”Man kanske får med mer saker så här, om man benar upp det som vi kanske inte hade fått med annars”.

Att skapa utrymme för gemensam reflexion över den praktik man är en del av, samt möjlighet till delaktighet i utvärderingsprocessen, anges i *Att åstadkomma förändring med hjälp av utvärdering* som avgörande för ett gemensamt lärande och för verksamhetens utveckling (Elf et al. 2015, s. 39). Jag menar att ett arbete med kvalitetsmodellen kan åstadkomma precis detta och hoppas att beskrivningen av Länsbibliotek Uppsalas arbete med kvalitetsmodellen och föräldragruppsträffar kan tjäna som inspiration för andra att påbörja sin egen utvecklingsresa.

Litteraturlista

- Bibliotekslagen (2013:801)* http://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/bibliotekslag-2013801_sfs-2013-801
- Borrman, P. & Hedemark, Å. (2015). *Leonards plåster: om syfte, barnsyn och kvalitet i bibliotekets sagostund*. Stockholm: Regionbibliotek Stockholm.
- Danielsson, U. (2016). *Språknätet – från projekt till etablerad verksamhet*. Uppsala: Länsbibliotek Uppsala.
- Elf, G., Gärden, C., Lundberg, R. & Nowé Hedvall, K. (2015). *Att åstadkomma förändring med hjälp av utvärdering*. Borås: Akademin för bibliotek, information, pedagogik och IT.
- Regionbibliotek Stockholm. *Att arbeta med Kvalitetsmodellen*.
<http://regionbiblioteket.se/kvalitetsmodellen/>
- Samtal pågår – om kvalitet i referenssamtalet*
<http://refsamtalet.wordpress.com/>
- Ögland, M, Lundgren, L. & Wockatz, K. (2010). *Mäta och väga: om statistik och effektivitet på folkbibliotek*. Stockholm: Regionbibliotek Stockholm.

Bilaga *Kvalitetsmodellen*

